

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Міжнародні економічні відносини»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти

на тему
«РОЛЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ
В РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ»

Виконав здобувач вищої освіти
4 курсу, групи МЕВ-21
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»
_____ Слюсаренко Я.Е.
« ____ » _____ 2025 р.

Керівник роботи
к.е.н., доцент
_____ Дар'я НАСИПАЙКО
« ____ » _____ 2025 р.

Рецензент _____

Центральноукраїнський національний технічний університет
 Факультет економічний
 Кафедра Міжнародних економічних відносин
 Рівень вищої освіти Бакалавр
 Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
 Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
 Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Завідувач кафедри
 _____ Іван МИЦЕНКО
 «_____» _____ 2025 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
 ЗА ПЕРШИМ (БАКАЛАВРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
 ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Слюсаренка Ярослава Едуардовича
 (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Роль транснаціональних корпорацій в розвитку національної економіки України

2. Керівник роботи

Насипайко Дар'я Сергіївна, к.е.н., доцент
 (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту _____

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи

Метою роботи є визначення ролі транснаціональних корпорацій в розвитку національної економіки України.

Завдання: розкрити сутність поняття та класифікацію транснаціональних корпорацій; дослідити теоретичні концепції впливу транснаціональних корпорацій на економічний розвиток країн; вивчити світові тенденції діяльності транснаціональних корпорацій та їх вплив на міжнародну економіку; проаналізувати стан зовнішньоекономічної відкритості України та інвестиційного клімату; з'ясувати динаміку прямих іноземних інвестицій; оцінити діяльність транснаціональних корпорацій в Україні; окреслити шляхи та перспективи підвищення ефективності взаємодії України з транснаціональними корпораціями.

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	доцент Насипайко Д.С.		
Розділ 2	доцент Насипайко Д.С.		
Розділ 3	доцент Насипайко Д.С.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження, призначення наукового керівника	01.01.2025-09.01.2025	
2	Розробка завдання на кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	10.01.2025-24.01.2025	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	25.01.2025-02.02.2025	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	02.02.2025-28.03.2025	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	01.03.2025-25.03.2025	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	26.03.2025-20.04.2025	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	21.04.2025-20.05.2025	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення кваліфікаційної роботи	21.05.2025-08.06.2025	
9	Перевірка на плагіат	09.06.2025-14.06.2025	
10	Отримання відгуку наукового керівника	15.06.2025-18.06.2025	
11	Рецензування кваліфікаційної роботи	19.06.2025-24.06.2025	
12	Захист кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії		

Дата видачі завдання

« ____ » _____ 2025 року

Підпис керівника

_____ (прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

« ____ » _____ 2025 року

Підпис здобувача

АНОТАЦІЯ

Слюсаренко Я.Е. Роль транснаціональних корпорацій в розвитку національної економіки України. – Кваліфікаційна робота за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» освітньо-професійної програми «Міжнародні економічні відносини». – Центральноукраїнський національний технічний університет Міністерства освіти і науки України. – Кропивницький, 2025.

В першому розділі досліджено поняття, сутність та класифікацію транснаціональних корпорацій. Розглянуто теоретичні концепції впливу транснаціональних корпорацій на економічний розвиток країн. Оцінено світові тенденції діяльності транснаціональних корпорацій та їх вплив на міжнародну економіку. В другому розділі здійснено аналіз стану зовнішньоекономічної відкритості України та інвестиційного клімату. Визначено загальні тенденції прямих іноземних інвестицій. Здійснено оцінку діяльності транснаціональних корпорацій в Україні. В третьому розділі окреслено перспективи підвищення ефективності взаємодії України з транснаціональними корпораціями.

Ключові слова: транснаціональна корпорація, національна економіка, глобальна економіка, міжнародна економіка, інвестиційний клімат, прямі іноземні інвестиції.

ABSTRACT

Slyusarenko Y.E. The Role of Transnational Corporations in the Development of the National Economy of Ukraine. – Qualification work for the first (bachelor) level of higher education in specialty 292 "International Economic Relations" of the educational and professional program "International Economic Relations". - Central Ukrainian National Technical University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kropyvnytskyi, 2025.

The first chapter examines the concept, essence and classification of transnational corporations. The theoretical concepts of the influence of transnational corporations on the economic development of countries are considered. The global trends in the activities of transnational corporations and their impact on the international economy are assessed. The second chapter analyzes the state of Ukraine's foreign economic openness and investment climate. The general trends of foreign direct investment are identified. The activities of transnational corporations in Ukraine are assessed. The third chapter outlines the prospects for increasing the effectiveness of Ukraine's interaction with transnational corporations.

Key words: transnational corporation, national economy, global economy, international economy, investment climate, foreign direct investment.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ.....	8
1.1. Поняття, сутність та класифікація транснаціональних корпорацій.....	8
1.2. Теоретичні концепції впливу транснаціональних корпорацій на економічний розвиток країн.....	13
1.3. Світові тенденції діяльності транснаціональних корпорацій та їх вплив на міжнародну економіку.....	18
Висновки до розділу 1.....	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЛІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ.....	24
2.1. Стан зовнішньоекономічної відкритості України та інвестиційного клімату.....	24
2.2. Прямі іноземні інвестиції та транснаціональні корпорації	29
2.3. Оцінка діяльності транснаціональних корпорацій в Україні.....	35
Висновки до розділу 2.....	40
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ З ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМИ КОРПОРАЦІЯМИ.....	41
3.1. Напрями вдосконалення державної політики у сфері регулювання транснаціональних корпорацій.....	41
3.2. Інституційні та правові умови для залучення відповідальних інвесторів.....	46
3.3. Механізми локалізації виробництва та передачі технологій.....	51
Висновки до розділу 3.....	56
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Актуальність теми. Транснаціональні корпорації (ТНК) є одним із найвпливовіших економічних гравців у сучасному глобалізованому світі. Їх діяльність формує міжнародні інвестиційні потоки та технологічні трансфери, впливає на структуру глобального виробничого ланцюга. Для здобувачів вищої освіти у галузі міжнародних економічних відносин вивчення ТНК — це зрозуміти, як міждержавна економічна взаємодія трансформує національні економіки.

Розширення масштабів діяльності транснаціональних корпорацій стало однією з найяскравіших ознак функціонування сучасної глобальної економіки. Незалежно від галузі, напряму діяльності чи країни походження, продукція й капітал ТНК охоплюють практично всі національні економіки. Окрім традиційного виробництва товарів і послуг, ТНК здатні формувати нові ринки, створюючи продукти, які з часом стають важливою складовою суспільного споживання.

Сприйняття глобалізації в суспільстві нерідко має суперечливий характер. З одного боку, транснаціональні компанії вважаються рушієм прогресу, з іншого — їх діяльність може нести загрозу окремим національним економікам через втручання у політику, стандарти життя, культурне середовище та екологію. Саме подвійність такого впливу ТНК на економіки країн як базування, так і прийому, зумовлює широкий науковий інтерес до цієї теми.

Метою роботи є визначення ролі транснаціональних корпорацій в розвитку національної економіки України.

Виходячи з поставленої мети, в роботі були вирішені наступні завдання:

- розкрити сутність поняття та класифікацію транснаціональних корпорацій;

- дослідити теоретичні концепції впливу транснаціональних корпорацій на економічний розвиток країн;
- вивчити світові тенденції діяльності транснаціональних корпорацій та їх вплив на міжнародну економіку;
- проаналізувати стан зовнішньоекономічної відкритості України та інвестиційного клімату;
- з'ясувати динаміку прямих іноземних інвестицій;
- оцінити діяльність транснаціональних корпорацій в Україні;
- окреслити шляхи та перспективи підвищення ефективності взаємодії України з транснаціональними корпораціями.

Об'єктом дослідження є національна економіка України.

Предметом дослідження обрано окремі аспекти впливу транснаціональних корпорацій на економічний розвиток країни.

Теоретичне та/або практичне значення отриманих результатів. Матеріали проведеного дослідження стануть у нагоді для подальшого вивчення економіки України та міжнародних економічних відносин. Вони можуть бути використані під час викладання курсів «Економічна теорія та теорія міжнародних економічних відносин», «Міжнародні економічні відносини», «Глобальна економіка та політика міжнародних економічних відносин», «Фінанси підприємства та політика транснаціональних корпорацій».

Апробація результатів дослідження. Приймав активну участь в роботі наукового гуртка «Територія міжнародних економічних відносин», де виступав з доповідями.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох основних розділів, висновків та списку використаних джерел. Робота викладена на 68 сторінках, її положення проілюстровані 6 таблицями та 8 рисунками. Список використаних джерел налічує 68 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

1.1. Поняття, сутність та класифікація транснаціональних корпорацій

Транснаціональна корпорація — це підприємство або група підприємств, які реалізують діяльність водночас у двох і більше країнах, підпорядковуються єдиному стратегічному контролю та мають значну частку активів і виробничих потужностей за межами своєї країни походження.

Транснаціональна корпорація (ТНК) — це компанія, що здійснює контроль над активами інших суб'єктів господарювання за межами своєї країни походження, зазвичай через володіння часткою їхнього акціонерного капіталу [6].

Існують різні підходи до визначення належності великих компаній до транснаціонального типу. Наприклад, згідно з критеріями Гарвардського університету, транснаціональними визнаються ті компанії, що мають щонайменше шість іноземних філій. У свою чергу, методологія ООН базується на оцінці частки міжнародних продажів у загальному обсязі реалізації, а також на географічному розподілі активів компанії. Загалом, корпорація вважається транснаціональною, якщо вона відповідає ряду ключових показників [2, с. 11]:

- кількість країн, у яких вона здійснює діяльність — за різними критеріями, від двох до шести і більше держав;
- частка закордонних операцій у загальному обсязі продажів або прибутку — зазвичай ця частка повинна перевищувати 25%;
- наявність значного обсягу прямих іноземних інвестицій — зокрема, компанія повинна володіти щонайменше 25% голосуючих акцій у

щонайменше трьох іноземних підприємствах, що надає їй контроль над діяльністю цих підрозділів;

- міжнародний склад кадрів — компанія має залучати персонал і керівників з різних країн, що забезпечує її мультикультурний і глобальний характер.

Такі критерії дозволяють не лише ідентифікувати транснаціональні корпорації, а й оцінити рівень їхньої інтеграції у світову економічну систему.

У порівнянні з національними корпораціями — ТНК спрямовані на міжнародну присутність, диверсифікацію активів і глобальну стратегію.

У порівнянні з міжнародними корпораціями — важливим компонентом є володіння та контроль активів у різних юрисдикціях, а не лише експорт / імпорт.

Основними характеристиками транснаціональних корпорацій є:

- функціонування через мережу дочірніх підприємств;
- широка географічна присутність у різних країнах;
- активна участь у процесах міжнародної спеціалізації;
- розмаїття напрямів діяльності [1, с. 55];
- вертикальна і горизонтальна інтеграція — розвиток виробництва, логістики, збуту по всьому світу;
- економія від масштабу — доступ до глобальних ресурсів, стандартизація, центральне управління;
- трансфер технологій та управлінських практик — будівництво інноваційних ланцюгів, локалізація виробництва;
- митні та регуляторні ноу-хау — здатність адаптуватися до різних юрисдикцій.

Транснаціональні корпорації виконують такі важливі функції у розвитку держав:

- технологічні — поширення нових технологій між країнами;
- інвестиційні — забезпечення прямих іноземних інвестицій (ПІІ);

- ринкові — формування конкурентного клімату, ввід нових послуг і товарів;
- маркетингові — розвиток брендінгу, вивчення споживацьких моделей.

У структурі світової економіки глобальні транснаціональні корпорації умовно класифікуються за трьома типами:

1. Інтернаціональні або транснаціональні корпорації.

Ці компанії функціонують у кількох країнах, маючи при цьому головну компанію в одній державі (національний капітал). Їхня міжнародна діяльність реалізується через дочірні підприємства та структурні підрозділи, які, як правило, не мають статусу юридичної особи. Таким чином, ТНК поєднують національне походження капіталу з міжнародною географією операцій, здійснюючи інвестиційну та виробничу діяльність у різних країнах.

2. Багатонаціональні або мультинаціональні компанії.

Цей тип ТНК вирізняється тим, що компанії мають власників і джерела капіталу, представлені декількома державами. Вони здійснюють інтеграцію виробничих і науково-технічних ресурсів на міжнародному рівні. Їм притаманна висока ступінь децентралізації: підрозділи, що функціонують у різних країнах, мають значну автономію у прийнятті рішень. Таким чином, багатонаціональні корпорації є інтернаціональними як за капіталом, так і за сферою діяльності.

3. Глобальні корпорації (у вузькому розумінні), [8, с. 421].

Ці компанії розглядаються не як окрема класифікаційна група в межах ієрархії ТНК, а як особлива форма глобальної бізнес-інтеграції. Вони поєднують виробничу, фінансову та управлінську діяльність у різних частинах світу в єдину глобальну систему. Головною ознакою глобальних корпорацій є геоцентрична модель управління — материнська компанія та її закордонні підрозділи діють як взаємозалежна федерація, у якій регіональні філії мають високий ступінь автономності, зберігаючи водночас стратегічну єдність. Попри формальні відмінності між типами ТНК, у сучасному

контексті глобалізації та економічної інтеграції межі між ними поступово розмиваються. Багато транснаціональних компаній поступово трансформуються у глобальні бізнес-структури зі змішаними моделями організації та управління [8, с. 428].

Існують такі види транснаціональних корпорацій:

1. За обсягом і географією активів:

- мегакорпорації — активи в 100+ країнах; акцент на глобальній присутності (вага: понад \$100 млрд активів);
- середні транснаціональні — активи у 10–50 юрисдикціях, діяльність концентрується на ключових регіонах (Європа, Азія, США);
- малі транснаціональні — компанії-старт-апи, що експортують послуги або виробляють у двох-трьох країнах.

2. За типом власності:

- транснаціональні державні корпорації (ТНДК) — належать державі або напряму керуються урядом (приміром, Gazprom, CNPC);
- приватні ТНК — контроль здійснюється через акціонерів, інвестиційні фонди або сімейні групи.

3. За характером інтеграції:

- вертикально інтегровані — від видобутку сировини до продажу кінцевого продукту;
- горизонтально інтегровані — кілька підприємств по ланцюгу з аналогічними функціями (наприклад, мережі ресторанів, ІТ-компанії з офісами);
- змішані інші моделі — франчайзинг, ліцензування, JV, стратегії співпраці.

4. За галузевою ознакою:

- високотехнологічні (ІТ, фарма, біо, AI) — інноваційні ТНК;
- виробничі (авто, електроніка, металургія) — що забезпечують МЛП;
- енергетичні та сировинні — нафтові, газові, видобувні;
- сферові — ТНК у сфері послуг, фінансів, розваг тощо.

Завдяки широкій глобальній присутності ТНК отримують низку стратегічних переваг. Зокрема, вони можуть знижувати витрати через ефект масштабу, особливо у сфері науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), раціонально розподіляти витрати на маркетинг і рекламу між численними ринками, а також використовувати передові наукові розробки країн із високим рівнем інноваційного розвитку. Крім того, ТНК завдяки своїй закупівельній потужності мають переваги у відносинах із постачальниками та ефективно використовують свій управлінський і технологічний досвід на глобальному рівні без значного збільшення витрат. Однією з ключових вигод є також можливість розміщення виробничих потужностей у країнах, що розвиваються, з метою використання дешевої робочої сили [9, с. 84]. А також перевагами присутності ТНК є: ПІІ, технологічні інвестиції; локалізація виробництва і робочих місць; підвищення конкурентоспроможності; можливість доступу на нові ринки.

У процесі переходу до транснаціонального формату діяльності компанії стикаються з рядом нових викликів, яких не виникало на етапі функціонування в межах національної економіки. На відміну від національних підприємств, що приймають іноземні інвестиції, саме транснаціональні корпорації змушені адаптуватися до специфічних умов господарювання в кожній окремій країні. Їхні іноземні підрозділи часто опиняються в ситуації правової та операційної невизначеності, що зумовлено відмінностями у регуляторному, культурному та ринковому середовищі приймаючої держави. Така асиметрія умов ведення бізнесу є критичним фактором при ухваленні рішень щодо доцільності міжнародної експансії або перенесення окремих функцій за межі країни базування [2, с. 13].

Виділяють наступні загрози від діяльності ТНК: репатріація прибутків та нестабільність капіталу; підрив локальних виробників; обмеження на належність до критичної інфраструктури; небезпека утворення «економічних імперій».

В Україні представлено багато транснаціональних корпорацій, які діють у різних секторах економіки. Деякі з найвідоміших включають: Nestlé, Coca-Cola, PepsiCo, Procter & Gamble — харчова продукція та споживчі товари; Volkswagen, Ford, Renault, Toyota — автомобільний сектор; Siemens, General Electric — машинобудування й енергетика; SoftServe, GlobalLogic — офшорні ІТ-кластерні проекти.

1.2. Теоретичні концепції впливу транснаціональних корпорацій на економічний розвиток країн

Різноманітність досліджень, присвячених діяльності ТНК, обумовлена не лише багатогранністю стратегій, які використовуються такими компаніями, а й швидкими змінами у глобальних виробничо-господарських процесах, що особливо активізувалися з середини ХХ століття. Витоки формування теоретичних підходів до транснаціоналізації припадають на 1960-ті роки, коли домінували концепції, зосереджені на виробничому аспекті закордонної діяльності, як, наприклад, теорія промислової організації чи теорія розміщення. Загалом концепції 1960-х років розглядали транснаціоналізацію як стратегічну відповідь на бар'єри між національними ринками, які ТНК прагнули подолати, використовуючи свої унікальні конкурентні переваги. Важливим здобутком тогочасних теорій стало перше системне обґрунтування впливу ТНК на економіки країн-реципієнтів. Водночас суттєвим обмеженням ранніх моделей була відсутність пояснення причин виникнення ТНК та процесу трансформації національної компанії у транснаціональну, оскільки вони стосувалися вже сформованих ТНК із усталеними конкурентними позиціями. Надалі, у 1970–1980-х роках, були сформовані прикладні теоретичні моделі розвитку ТНК [13, с. 117].

1. Світова системна теорія (американський соціолог Іммануїл Валлерстайн). Цей підхід розглядає світову економіку як нерівну структуру: ядро, напівпериферія і периферія. ТНК, як правило, виникають у ядрових

країнах, контролюючи технології та ринки, а країни-реципієнти — периферійні, постачаючи ресурси та робочу силу. Це створює стійку систему нерівності, яку підтримують глобальні підприємства .

2. Неокласична модель зростання Солоу – Свана (ринкова перспектива).

Неокласична теорія трактує іноземні інвестиції ТНК як ефективний механізм перерозподілу капіталу, який стимулює економічне зростання країн-реципієнтів. Мета — забезпечення свободи руху капіталу без бюрократичних бар'єрів, що здешевлює інвестиції, сприяє технологічному розвитку й покращує продуктивність праці. Проте критики вказують на неоднозначний ефект — частина отриманого прибутку повертається до країн базування, а економічний вплив залежить від спроможності країни поглинати інвестиції [14, с. 33].

3. Теорія конкурентних переваг націй (Майкл Портер). Автор виділяє чотири основні факторні групи, що формують так званий «ромб» конкурентоспроможності: факторні умови, попит на внутрішньому ринку, суміжні та допоміжні галузі, а також стратегія, структура і конкуренція компаній (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Національний «ромб» або детермінанти

Примітка: джерело [15, с. 12].

4. Технологічна концепція (Дж. Гелбрейт): ТНК розширюють свою присутність у приймаючих країнах, максимізуючи обсяги реалізації. Дж. Гелбрейт у своїх наукових дослідженнях аналізував процеси розширення сучасного промислового виробництва, що стали передумовою формування великих корпоративних структур.

5. Теорія монополістичних переваг (С. Хаймер, Ч. Кіндлебергер, Е. Чемберлін, Р. Кейвз, Г. Джонсон, Р. Лакруа): ТНК створюють унікальну конкурентну нішу для своїх продуктів, знижуючи витрати на просування.

6. Теорія життєвого циклу продукту (Р. Вернон): товар проходить стандартний цикл — від інновації до зрілості, адаптуючи етапи під глобальні умови.

7. Теорія інтернаціоналізації (П. Баклі, М. Кессон (англ.), Дж. Макманус, А. Рагмен, Дж. Даннінг (США)): головна перевага ТНК — у збереженні ноу-хау в межах компанії без передачі конкурентам. ТНК інвестують закордон не через ліцензування технологій, а шляхом створення власних дочірніх структур. Це обумовлено неринковими недоліками у захисті прав інтелектуальної власності або неефективністю контрактних механізмів. Такий підхід формує ефективну інтегровану систему управління, сприяючи передачі знань і контролю всередині корпорації.

На думку дослідників, рішення щодо здійснення іноземних інвестицій формується під впливом співвідношення чотирьох основних груп чинників (див. рис. 1.2).

8. Еклектична парадигма — OLI Данінга поєднує три фактори, що пояснюють вибір ТНК [12]:

- Ownership — власницькі переваги (бренди, технології, менеджмент);
- Location — привабливість країни-приймача (ресурси, дешевизна, політична стабільність);
- Internalization — ефект внутрішніх трансакцій всередині корпорації.

Саме інтеграція цих складових визначає, коли та куди інвестують ТНК, надаючи пояснення механізмам їхньої глобальної експансії.

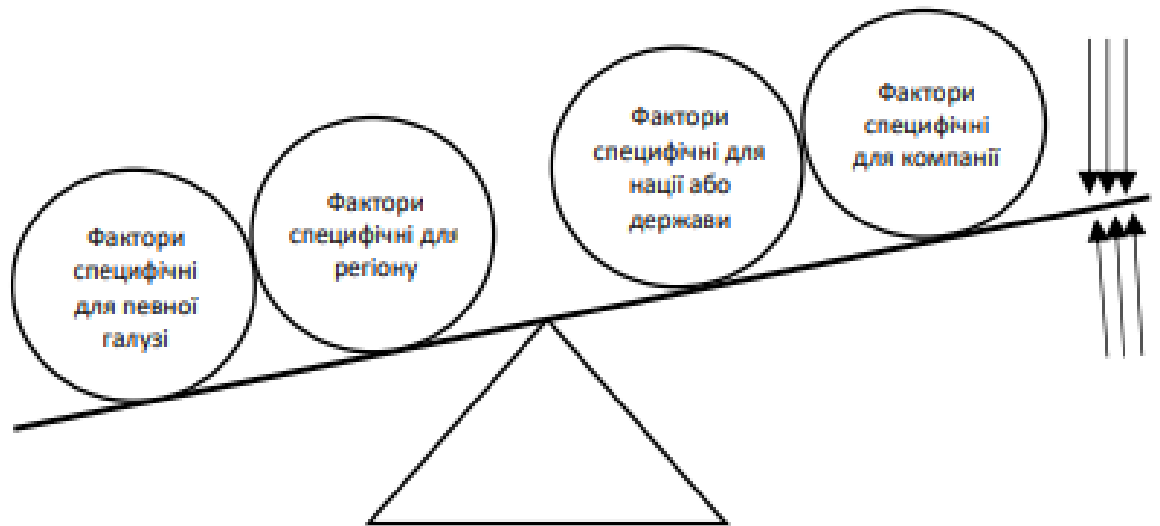

Рис. 1.2. Групи факторів, що впливають на ухвалення рішення про іноземні інвестиції.

Примітка: джерело [2, с. 22].

9. Теорія активного зростання (Дж. Бхагваті та ін.): переорієнтація країн, що розвиваються, на сировинний експорт обмежує їх розвиток.

10. Парадигма «летючих гусей» (К. Акамацу): еволюція галузі проходить три фази — імпорт, імпортозаміщення, експорт. Теорія наздоганяючого циклу відображає темп зростання галузей у країнах, що розвиваються, у контексті змагання з лідерами.

11. Теорія олігополістичного захисту (Ч. Ніккерборкер): розгортання ТНК є результатом конкуренції між найбільшими глобальними гравцями.

12. Теорія факторних переваг (Е. Хекшер, Б. Олін, В. Леонтьєв): обґрунтовує переміщення виробничих ресурсів, але ставить під сумнів універсальність попередніх моделей. Теорія інвестиційного розвитку націй передбачає п'ятиступеневу модель еволюції економіки країни залежно від її здатності залучати та експортувати прямі іноземні інвестиції. Теорія поєднує підходи життєвого циклу продукту, наздоганяючого розвитку та олігополістичної конкуренції, пропонуючи узагальнене пояснення процесу транснаціоналізації як динамічного і поетапного явища.

13. Теорія залежності. Згідно з радикальними підходами, ТНК зберігають економічну перевагу, що призводить до залежності приймаючих

країн. Вони централізовано контролюють технології, ринки й ресурси, обмежуючи можливості реального розвитку економік країн-реципієнтів. Однак приклади успішних моделей (Сінгапур, Південно-Східна Азія) демонструють, що держава може ефективно використати ТНК у своїх інтересах [11].

14. Модель поступової інтернаціоналізації (шведські вчені Університету Уппсали - Johanson & Vahlne). Ця модель описує поступовий вихід на міжнародні ринки:

- досвід співпраці;
- частковий експорт;
- відкриття дочірніх філій;
- побудова локальних представництв.

Вона підкреслює важливість акумулювання знань та зменшення психологічного дистанціювання через поетапний підхід.

15. Сучасні підходи. Сучасні теорії підкреслюють інституційні залежності й необхідність адаптації (інституційна теорія організацій), ресурсно-орієнтований підхід (RBV), роль динамічних можливостей у країнах-реципієнтах — що допомагає оцінити не просто наявність ТНК, а їхню ефективність розвитку через соціальні інновації й технологічні екстерналізації.

Політика держави-реципієнта повинна бути адаптованою:

- створення інвестиційних інсценувань, захист технологій та сприяння локалізації;
- оцінка інституційної спроможності країни — важлива для визначення, чи можуть місцеві економіки ефективно використовувати переваги ТНК;
- моніторинг трансферу технологій і знань, щоб уникнути негативних наслідків у вигляді технологічної залежності чи економічної маргіналізації.

Процес транснаціоналізації виробництва, згідно з інтерпретацією Михайлишин Л. І. [13] в межах запропонованої «ринкової» теорії

транснаціоналізації, зумовлювався, зумовлюється і, ймовірно, надалі зумовлюватиметься взаємодією двох основоположних чинників ринкової економіки — попиту та пропозиції. Їхнє формування має специфічний характер і відбувається окремо в системах виробництва та споживання різних країн. Загальна логіка цих взаємозв'язків у межах ринкової концепції транснаціоналізації може бути представлена у вигляді схеми (рис. 1.3).

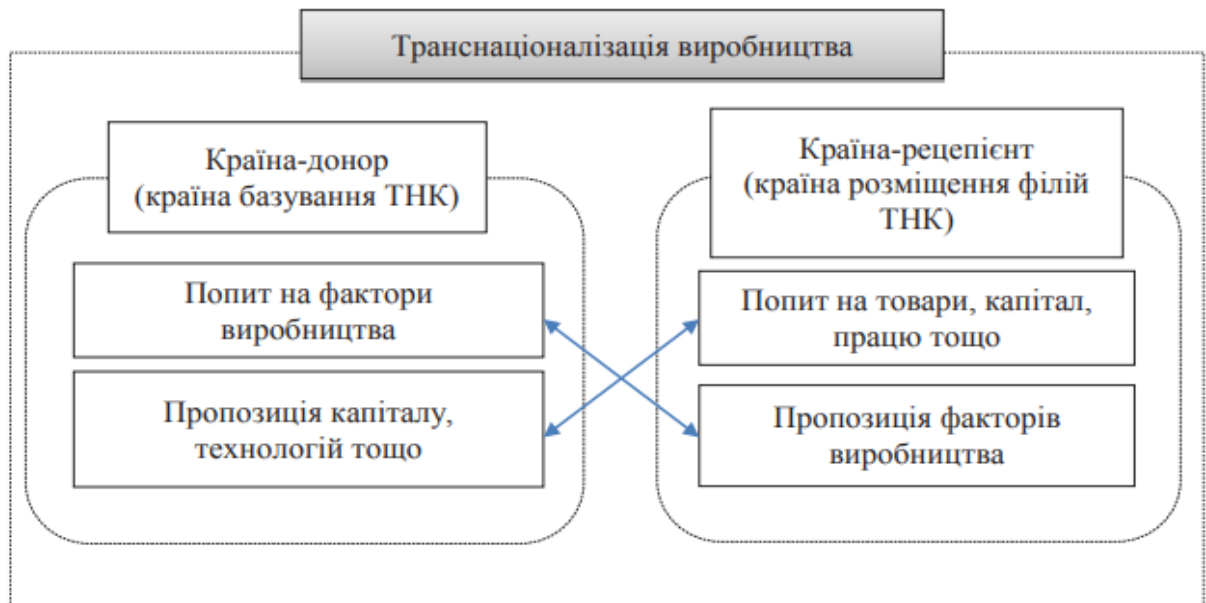

Рис. 1.3. Схема «ринкової» теорії транснаціоналізації виробництва.

Примітка: джерело [13, с. 120].

1.3. Світові тенденції діяльності транснаціональних корпорацій та їх вплив на міжнародну економіку

Транснаціональні корпорації є ключовими учасниками у здійсненні прямих іноземних інвестицій (ПІІ), тому при вивченні чинників, що визначають їхню дохідність, слід враховувати особливості функціонування ТНК. Структура ПІІ охоплює пайовий капітал, міжкорпоративні кредити та реінвестовані прибутки. У більшості країн, що розвиваються, лише невелика частка прибутків ТНК залишається для повторного інвестування, тоді як основні кошти виводяться для фінансування нових проектів в інших державах або спрямовуються на розширення та диверсифікацію діяльності

самих корпорацій. Доходи від прямих іноземних інвестицій включають, з одного боку, частку інвестора в чистому прибутку закордонних дочірніх підприємств, а з іншого — процентні надходження за непогашеними позиками, що були надані материнською компанією своїм іноземним підрозділам. За даними Г. Рапопорта та А. Герца, зростання прибутковості закордонних філій, особливо в країнах, що розвиваються, призвело до того, що в останні роки реінвестовані прибутки великих європейських ТНК становили приблизно 30% загального обсягу припливу ПІІ [25, с. 30].

Основна діяльність транснаціональних корпорацій зосереджена переважно в економічно розвинених державах. Це обумовлено низкою факторів, зокрема історичними зв'язками, сприятливими умовами для інвестування, великою ємністю внутрішніх ринків, високим рівнем розвитку інфраструктури та активною інноваційною політикою. Водночас в останні роки спостерігається тенденція до зростання частки країн, що розвиваються, у структурі загальних активів ТНК — на сьогодні вона наближається до 30%. Така динаміка значною мірою є наслідком політики відкритості, яку впроваджують ці країни, зокрема шляхом лібералізації інвестиційного режиму, стабілізації фінансово-валютного середовища, вдосконалення податкового законодавства та регулювання валютного курсу. Лібералізація торгівлі й зниження бар'єрів відкрили можливості для ТНК експортувати по всьому світу [26, с. 168].

У сучасних умовах ведення бізнесу ланцюги постачання стають дедалі більш комплексними й глобалізованими, що зумовлює потребу у впровадженні нових підходів до їхнього управління. Традиційні моделі управління вже не відповідають динаміці ринку, який характеризується нестабільним попитом, посиленням конкуренції та зростаючими вимогами до прозорості й операційної ефективності. Цифрова трансформація ланцюгів постачання пропонує ефективні рішення цих викликів через застосування новітніх технологій, таких як Інтернет речей (IoT), штучний інтелект (AI), блокчейн і аналітика великих даних [27].

Всі ці фактори формують підґрунтя «транснаціонального капіталізму» — моделі, в якій корпорації діють на глобальному рівні, оптимізуючи масштаб, технології та управління.

Транснаціональні корпорації мають значний позитивний вплив на міжнародну економіку, табл. 1.1 [23]:

1) економічне зростання та інвестиції. ТНК значною мірою формують потоки ПІІ, що покращують інфраструктуру, створюють робочі місця і сприяють зростанню ВВП;

2) трансфер технологій та інновацій. Через свої R&D-центри (науково-дослідні центри) ТНК поширюють передові технології. Це підвищує продуктивність у країнах-приймачах і стимулює розвиток нових секторів;

3) покращення управлінських практик і капіталу. Входження ТНК сприяє впровадженню міжнародних стандартів (ESG, цифрові системи, контролінг), що посилює здатність місцевих компаній конкурувати в глобальному просторі.

ТНК можуть мати також негативні сторони впливу на міжнародну економіку:

1) домінування та збереження нерівності. ТНК можуть посилювати монополію на ринках, витісняючи місцевих виробників. Проявом є й нерівний розподіл прибутків між материнськими й приймаючими країнами [24];

2) витіснення робочих місць і культурний вплив. У найменш розвинутих країнах ТНК стимулюють розвиток, але можуть призводити до експлуатації праці. Крім того, глобальні бренди можуть змінювати місцеву культуру;

3) податкова оптимізація та «профінт-шифтинг». Корпорації використовують міжнародні схеми, щоб зменшити податки, що викликає відтік капіталу із розвинених країн в офшори;

4) вразливість та геополітичні ризики. Дисбаланси в глобальних ланцюгах постачання, як-от наслідки COVID-19 й геополітичні напруження, посилюють економічну невизначеність.

Таблиця 1.1

Вплив ТНК на міжнародну економіку: перспективи та виклики

Позитивний вплив	Виклики
ПШ, технології, створення робочих місць	Домінування, залежність ланцюгів
Інновації, підвищення стандартів	Податкова оптимізація, транспортні ризики
Цифровізація, глобальні мережі	Геополітична нестабільність, деглобалізація

Актуальними тенденціями діяльності ТНК є наступні:

- 1) посилення регуляторного тиску та ESG-орієнтації. Останніми роками спостерігається суттєве зростання зацікавленості у сфері сталого фінансування та відповідального інвестування. Такий інтерес свідчить про загально визнану необхідність інтеграції екологічних, соціальних і управлінських чинників (ESG) у процес прийняття інвестиційних рішень. Ця тенденція сприяла формуванню національних і регіональних регуляторних актів, які регламентують принципи відповідального інвестування, водночас посилюючи фрагментацію нормативного середовища [28, с. 4];
- 2) діджиталізація бізнесу. У ситуації, коли через низку об'єктивних і суб'єктивних чинників постало питання щодо стабільності прибутків у реальному секторі економіки, світовий бізнес поступово зміщує акцент у бік віртуального підприємництва. Цей перехід зумовлений стрімким розвитком комунікаційно-інтелектуальних технологій, які, з одного боку, є менш залежними від зовнішньоекономічної кон'юнктури, а з іншого — потребують складніших підходів до оперативного управління та стратегічного

планування. У результаті кількість високотехнологічних компаній неухильно зростає [29, с. 23];

- 3) децентралізовані структури — філії все більше наближаються до геоцентричної моделі управління;
- 4) геоекономічна турбулентність — описує стан нестабільності та невизначеності у світовій економіці, спричинений глобальними змінами, такими як політичні конфлікти, економічні кризи, технологічні прориви, торгові війни, санкції, націоналізм та зміни у кліматі. Це поняття відображає складність та взаємозалежність глобальних економічних процесів, що призводить до раптових і непередбачуваних коливань на ринках та у міжнародній торгівлі. Це призводить до переналаштування глобальних мереж.

Глобальна керованість та адаптивність ТНК проявляється у наступному:

1. Податкова реформа: глобальний мінімальний податок. Прагнення боротися з агресивною податковою поведінкою ТНК — OECD/G20 framework встановлює мін. 15%, хоча деякі країни (наприклад, США) досі сумніваються.

2. Антиглобалізаційні тенденції й деглобалізація. Переведення діяльності назад (reshoring), локалізація як реакція на надмірну глобалізацію, що потенційно змінює стратегічні плани ТНК.

3. Інструменти управління ризиками. Розширення кооперації з державами, диверсифікація ланцюгів, енд-ту-енд безпека як відповідь на нові виклики.

У довгостроковій перспективі ТНК залишатимуться рушієм глобальної економічної інтеграції. Вони формують структуру міжнародних відносин, втручаючись у торгові умови, стандарти, управлінські моделі. Однак для сталого розвитку міжнародної системи необхідні жорсткі регуляторні рамки (ESG, мінімальний податок), адекватні соціальні й податкові механізми в

країнах, гнучке управління ланцюгами поставок для стійкості в сучасному геополітичному середовищі.

Висновки до розділу 1

Транснаціональна корпорація — складна транснаціональна економічна структура зі значними активами у кількох країнах, управління якими централізовано. Їхня діяльність сприяє економічній інтеграції України, технологічному розвитку й підвищенню конкурентоспроможності.

Присутність ТНК стимулює модернізацію інфраструктури й інституцій, але вимагає сучасної державної політики для мінімізації ризиків.

Класифікація допомагає дослідникам порівнювати різні типи ТНК та розуміти їх вплив на економіку країни.

Різноманіття інтерпретацій поняття транснаціоналізації пояснюється складністю та багатофакторністю процесів, які її супроводжують. Кожен науковий підхід висвітлює окремі аспекти цього феномена, що й зумовлює велику кількість трактувань у науковій літературі.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОЛІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

2.1. Стан зовнішньоекономічної відкритості України та інвестиційного клімату

Серед ключових трендів, що визначають подальший розвиток економічних відносин України на світовій арені, важливе місце посідає підвищення інвестиційної привабливості держави. Регулювання інвестиційної діяльності в Україні забезпечується нормативно-правовою базою, що включає відповідні закони та постанови Кабінету Міністрів. Основоположними документами у цій сфері є: Закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування», «Про захист іноземних інвестицій в Україні», «Про зовнішньоекономічну діяльність»; та Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів про спільну діяльність за участю іноземного інвестора» та інші [41]. Для координації інвестиційної політики з грудня 2014 року діє Національна інвестиційна рада, яка покликана забезпечувати ефективну взаємодію між державними органами та інвесторами.

Результативність інвестиційної діяльності держави оцінюється за низкою показників, зокрема за обсягами прямих іноземних інвестицій і капіталовкладень в основні засоби. Для українських підприємств надходження іноземного капіталу є надзвичайно важливим, адже масштаб і кількість таких вкладень безпосередньо залежать від довіри інвесторів до перспектив отримання прибутку.

За інформацією Міністерства фінансів України, протягом 2002–2022 років обсяги прямих іноземних інвестицій неодноразово демонстрували

від'ємну динаміку, тричі опускаючись нижче нульової позначки. Найвищих значень обсяги інвестицій досягли у 2007 та 2008 роках (рис. 2.1).

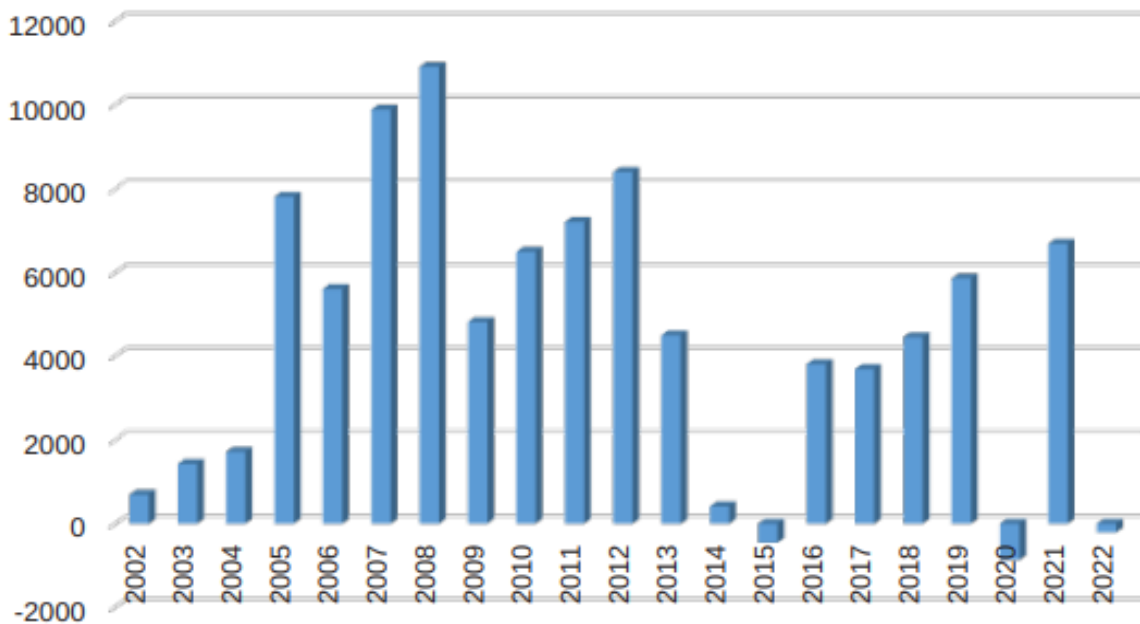

Рис. 2.1. Прямі іноземні інвестиції в Україну, млрд. дол. США
Джерело: побудовано за даними [42].

Водночас події 2014 року та повномасштабна військова агресія Росії у 2022 році суттєво підірвали економічну стабільність і значно погіршили інвестиційний клімат в Україні. Серед основних бар'єрів — розрив логістичних ланцюгів через блокаду морських портів, а також загальне ослаблення економіки внаслідок пандемії COVID-19, з якої країна лише почала виходити.

Додатковими негативними факторами стали зупинка діяльності частини підприємств через складність ведення бізнесу в умовах війни, зростання ризиків неплатоспроможності та дефіциту ліквідності. Політична нестабільність у поєднанні з високими безпековими загрозами суттєво стримують відновлення інвестиційної активності. Окремо варто згадати про те, що значна частка прямих іноземних інвестицій надходила з офшорних юрисдикцій, за якими стояли українські та російські бізнес-групи. У теперішніх умовах подальше інвестування з цих джерел стало практично неможливим.

До того ж, значна сировинна залежність економіки України від глобальних цінових коливань створює додаткові ризики для іноземних інвесторів. В умовах економічної нестабільності та чутливості до зовнішніх шоків, міжнародні фінансові установи не готові до активного кредитування країни. Зниження або повна відсутність іноземних інвестицій призводить до дефіциту валюти, що ускладнює імпорт виробничих ресурсів і створює проблеми для валютних позичальників. У результаті це уповільнює економічне зростання, знижує доступ України до міжнародних ринків капіталу та скорочує обсяги валюти на внутрішньому ринку, що додатково стримує економічну стабілізацію.

У період російсько-української війни Європейська Бізнес Асоціація здійснила 23 експертних дослідження щодо оцінки інвестиційної привабливості України. У 2014–2015 роках опитування проводилися щоквартально, у 2016–2022 роках — кожне півріччя, а в 2023 році — за підсумками року. З метою забезпечення коректності порівнянь результати 2014–2015 років були усереднені й подані у форматі піврічних оцінок. Упродовж 2014–2023 років індекс інвестиційної привабливості коливався в діапазоні від мінімального значення 2,17 бала (I півріччя 2022 року) до максимального — 3,15 бала (I півріччя 2017 року) (див. рис. 2.2). За весь зазначений період індекс жодного разу не досяг позитивного рівня — понад 4 бали, залишаючись переважно в негативній зоні, тобто нижче 3 балів. Лише в 2017–2018 роках індекс тимчасово увійшов у нейтральну зону, незначно перевищивши позначку 3 бали [44].

У 2024 році він склав 2,49 бали порівняно з 2,44 у 2023. 79 % бізнесу вважає, що інвестиції в Україну мають низьку привабливість; 49 % очікують подальшого погіршення в наступні пів року [32]. Негативними чинниками є: війна, корупція, слабка судова система, тіньова економіка, складнощі з валютними операціями.

Відношення обсягів експорту та імпорту до ВВП в Україні в 2023 році становило 78,1 %, що трохи нижче світового середнього рівня в 95 %. Для

порівняння: середнє значення з 1989 до 2023 рр. — 89 % [30]. Після спаду в 2023 р. (87 %) — показник відновлюється, але ще не досяг довоєнних значень.

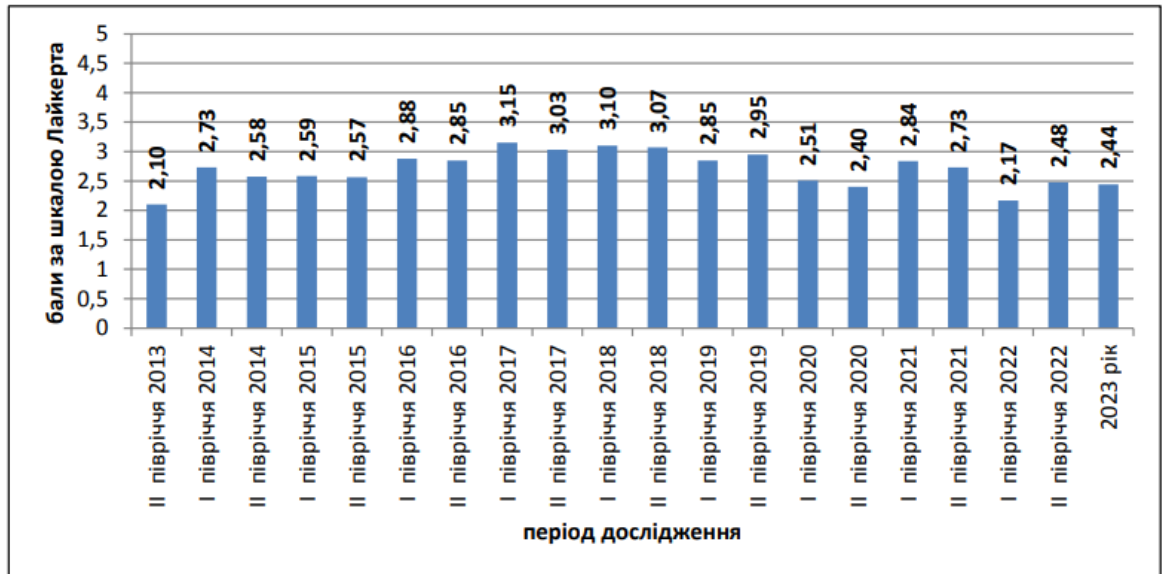

Рис. 2.2. Динаміка індексу інвестиційної привабливості України в 2013-2023 роках.

Примітка: джерело [44].

До структурних змін можна віднести:

- значну експансію у напрямі ЄС, Великої Британії, США та інших потужних торговельних партнерів;
- помітне скорочення обсягів імпорту енергоресурсів та сировини через війну, що певною мірою балансувало торговельне сальдо.

За даними World Bank, приплив ПІІ в Україну у 2023 році склав \$4,81 млрд, порівняно з лише \$0,22 млрд у 2022 році [31].

Частка ПІІ у ВВП (2023) — 2,69 %, що майже на рівні середнього світового параметра (3,16 %) [30].

Відсотковий вклад реінвестованих доходів (75 % у 2023–2024 рр.) свідчить про активне реінвестування прибутку .

Основні сектори: виробництво (~19 %), торгівля (~15 %), фінанси (~12%), видобуток (~11 %) і ІТ (~8 %).

Інвестори: Кіпр (26 %), Нідерланди (23 %), Швейцарія (6 %), США (5%), Німеччина (4 %), Австрія (3 %).

До ускладнюючих факторів відносять:

– високий політичний та воєнний ризик, що тримає інвестиції на рівні передвоєнних показників;

– бюрократія та слабкість судоустрою, які залишаються основними перешкодами для інвесторів.

Реакція держави характеризується інституційними змінами та стратегічними кроками:

1) реформаторство в енергетиці: підвищення інвестиційного захисту, лібералізація сектору, реформування держпідприємств;

2) ініціативи Ukraine Invest: «One-stop-shop», сприяння інвесторам, залучення \$500 млн — \$1 млрд інвестицій через переговори та меморандуми;

3) співпраця з OECD: акценти на реформі судочинства, антикорупційних заходах, прозорості закупівель.

Але є певні виклики для реформ: необхідність зміцнити правосуддя та боротьбу з корупцією — на сьогодні це ключові вимоги інвесторів; лібералізація валютного режиму — важлива для відновлення довіри та фінансової стабільності.

Завдяки залученню ПІІ в енергетику, технології й сировинні сектори прогнозується можливість стабільного зростання ВВП на рівні 2–3 % у середньостроковій перспективі. US–Ukraine Minerals Deal може стати фундаментом для інвестицій у відновлення та модернізацію галузей [32].

Основними умовами для успіху є:

- завершення війни і підвищення безпеки — найважливіша передумова;
- судова реформа і чистки в антикорупційній сфері — необхідні для кредиту довіри;
- покращення бізнес-середовища — зниження бюрократії, підтримка малого і середнього бізнесу;

- доступ до довгострокового кредитування та грантів через інституції ЄС, IMF, EBRD.

2.2. Прямі іноземні інвестиції та транснаціональні корпорації

Прямі іноземні інвестиції відіграють ключову роль у зміцненні національних економік, особливо країн, що розвиваються, оскільки сприяють їхній участі в міжнародній торгівлі шляхом полегшення руху капіталу, трудових ресурсів та технологій. У 2020 році світ зіткнувся зі значним скороченням обсягів ПІІ, особливо у розвинених країнах, де загальний приплив інвестицій склав лише 229 млрд доларів США (рис. 2.3). Найбільший спад спостерігався в Європі (більш ніж на 100%) та Північній Америці (на 46%), що стало основним фактором зниження глобального рівня ПІІ [46, с.45].

Рис. 2.3. Приплив ПІІ по всьому світі і за економічними групами у 2008–2021 рр., млрд дол. США, %.

Примітка: джерело [48].

У той самий час країни, що розвиваються в Азії, продемонстрували відносну стабільність – там обсяги інвестицій зменшилися лише на 4%. Ці регіональні зміни призвели до зростання частки країн, що розвиваються, у світовому розподілі ПІІ до 72%. У Північній Америці, наприклад, інвестиційні потоки скоротилися до 166 млрд доларів [47].

Після спаду обсягів іноземних інвестицій у 2017 році країни з перехідною економікою продовжили демонструвати негативну динаміку і в 2018 році. Тоді прямі іноземні інвестиції зменшилися на 28%, досягнувши 34 млрд доларів США. Основним чинником цього скорочення стало зниження обсягу інвестицій до Російської Федерації — з 26 млрд до 13 млрд доларів. Умови в регіоні залишалися несприятливими для інвесторів через наявність збройних конфліктів, пандемію COVID-19, а також зниження світових цін на нафту. Сукупність цих факторів формувала несприятливий інвестиційний клімат, що негативно позначалося на перспективах економічного розвитку та зменшувало зацікавленість інвесторів у Східній Європі [51].

У 2020 році країни, що розвиваються, досягли рекордної частки в глобальних потоках ПІІ, хоча загальний обсяг інвестицій до них скоротився на 12%, за попередніми оцінками, до 616 млрд доларів США. Це зниження мало неоднорідний характер залежно від регіону: у Латинській Америці та країнах Карибського басейну спад становив 37%, в Африці — 18%, тоді як у країнах Азії, що розвиваються, лише 4%. Обсяг ПІІ до держав із перехідною економікою зменшився на 77% у порівнянні з 2019 роком, досягнувши лише 13 млрд доларів [46].

За даними Всесвітньої доповіді про інвестиції UNCTAD, глобальні обсяги ПІІ у 2020 році скоротилися на 42% — з 1,5 трлн доларів США у 2019 році до 859 млрд доларів. Це стало третім роком поспіль зі зниженням потоків ПІІ. Такий низький рівень інвестицій востаннє спостерігався ще в 1990-х роках і був на понад 30% нижчим, ніж показники після світової фінансової кризи 2008–2009 років. Найбільше падіння зафіксовано в економічно розвинених країнах, де обсяг ПІІ зменшився на 27% [52].

Після суттєвого відновлення у 2021 році світовий рівень ПІІ знову знизився у 2022 році на 12% і склав 1,3 трлн доларів США. Основними причинами цього стали низка глобальних криз, що збіглися в часі: війна в Україні, різке зростання цін на енергоносії та продукти харчування, а також наростання проблем, пов'язаних із державним боргом у багатьох країнах.

На світовому ринку домінують технологічні гіганти. Провідні постачальники передових технологій зараз є одними з найбільших корпорацій у світі за ринковою капіталізацією. Так, Apple, Nvidia та Microsoft мають ринкову капіталізацію понад 3 трильйони доларів, що близько до валового внутрішнього продукту африканського континенту, або Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, шостої за величиною економіки світу. Недалеко від них йдуть Alphabet (Google) та Amazon, з ринковою капіталізацією понад 2 трильйони доларів, що перевищує ВВП Канади (рисунк 2.4), [54].

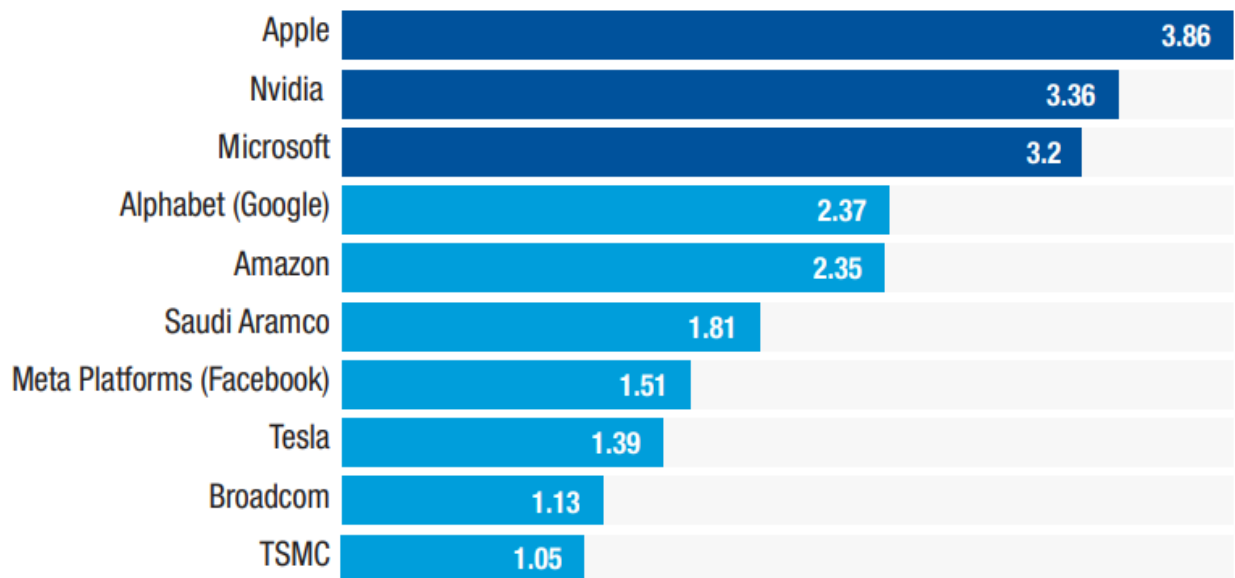

Рис. 2.4. Топ - 10 компаній світу за ринковою капіталізацією (трильйони доларів)

Примітка: побудовано за даними [54].

П'ять провідних ТНК походять зі Сполучених Штатів, а три провідні виробники чіпів – Nvidia, Broadcom та TSMC – входять до десятки провідних ТНК світу, що котируються на біржі; майже всі вони зосереджені на передових технологіях та суттєво інвестують у штучний інтелект.

Основними постачальниками передових технологій є Сполучені Штати, розвинені країни Західної Європи, Китай, Японія та Республіка Корея. ТНК у Сполучених Штатах мають перевагу в цифрових технологіях та обчислювальних платформах, таких як штучний інтелект, Інтернет речей, великі дані, блокчейн та 3D-друк.

Активність філій транснаціональних корпорацій у сфері залучення ПІІ — через створення дочірніх компаній за кордоном або спільних підприємств — була спрямована на посилення контролю над операційною діяльністю та міжнародною присутністю цих компаній. Звернемо увагу на результати рейтингу «50 найінноваційніших компаній 2025 року» (Top 50 The Most Innovative Companies 2025), який оприлюднила Boston Consulting Group (табл. 2.1). Це глобальна консалтингова фірма, що спеціалізується на управлінському консалтингу і є одним із лідерів у сфері стратегічного бізнес-аналізу [53].

Таблиця 2.1

Найбільші інноваційні компанії в 2025 році

Рейтинг	Компанія	Напрямок діяльності
1	Waymo	роботаксі
2	Nvidia	розробка процесорів
3	Nubank	цифровий банк
4	WNBA	професійний спорт
5	BYD	виробництво автомобілів
6	Glean	платформа штучного інтелекту
7	Abridge	штучний інтелект-нотатник для лікаря
8	EssilorLuxottica	виробництво оптичних виробів
9	Rocket Lab	відправка невеликих вантажів на орбіту
10	Duolingo	додаток для вивчення понад 40 мов
11	YouTube	популярний відеохостинг, який дозволяє користувачам завантажувати, переглядати, ділитися та коментувати відео
12	DeepSeek	створення найсучасніших моделей штучного інтелекту
13	Cava	мережа ресторанів і магазинів
14	Notion	програмне забезпечення
15	pgLang	креативна агенція, що створює музику, відео, рекламні ролики

Примітка: побудовано за даними [53].

Наразі українська економіка в значній мірі спирається на зовнішню підтримку з боку міжнародних партнерів. Водночас для досягнення довгострокової економічної стійкості надзвичайно важливо створити умови для розвитку потужного національного бізнесу, який забезпечуватиме стабільні податкові надходження до бюджету. У цьому контексті прямі іноземні інвестиції відіграють ключову роль — вони можуть стати не лише джерелом фінансового підсилення для українських компаній, а й поштовхом до модернізації виробництва, впровадження стандартів ESG та розширення експортного потенціалу вітчизняного бізнесу.

За даними Міністерства фінансів України, приплив прямих іноземних інвестицій у 2020–2024 роках мав значні коливання (табл. 2.2) [43].

Таблиця 2.2

Приплив прямих іноземних інвестицій у 2020–2024 роках

Рік	ПІІ (млрд \$)	% ВВП
2020	0,30	0,19
2021	7,95	3,98
2022	0,22	0,14
2023	4,81	2,69
2024	3,33	1,86

Примітка: побудовано за даними [43].

Отже, з таблиці 2.2 видно, що у 2020 році був значний спад — лише \$0,30 млрд через пандемію, а в 2021 році – рекордне відновлення — \$7,95 млрд. Після різкого падіння ПІІ у першому кварталі 2022 року до \$0,22 млрд через повномасштабне вторгнення, у подальшому спостерігається поступове відновлення інвестиційної активності. У 2023 році – відновлення до \$4,81 млрд — переважно за рахунок реінвестицій прибутку. В 2024 році – повернення до \$3,33 млрд.

Відсоток ПІІ до ВВП у 2023-2024 роках становив 2,69 % та 1,86 %, що нижче світового середнього (3,16 %) [30].

Розподіл ПІІ за джерелами інвестицій наступний: Кіпр — 26 %, Нідерланди — 23 %, Швейцарія — 6 %, США — 5 %, Німеччина — 3,7 %,

Австрія — 3,5 %. При цьому частина інвестицій з Кіпру — це капітал українських компаній, оформлений через офшори.

Щодо галузевої структури, то у 2019–2022 роках розподіл був таким: промисловість (19,6 %), торгівля (15,5 %), фінанси (11,8 %), видобуток (10,9 %), ІСТ (8,5 %). У 2023 році: перевага реінвестицій у промисловість (37 %), торгівлю — 28 % [45].

Значна частина надходжень забезпечується за рахунок реінвестування прибутків, що частково зумовлено валютними обмеженнями, запровадженими Національним банком України задля стабілізації валютного ринку. Варто підкреслити, що ще до початку повномасштабної війни частка реінвестованих доходів у структурі ПІІ залишалась помітною і мала стабільний характер. Реінвестовані прибутки стали основним джерелом ПІІ у 2023–2024 роках: 75 % припливу ПІІ в 2023 році — реінвестовані доходи, а з початку 2024 року — 64 %. Це свідчить про довіру до України з боку власників бізнесу, які вже працюють на ринку.

Особливого значення набуває аналіз регіонального розподілу прямих іноземних інвестицій. Традиційно найбільша частка іноземного капіталу зосереджена у Києві (42,5%), що пов'язано як з історичним статусом столиці як економічного центру, так і з місцем офіційної реєстрації більшості компаній [55]. Водночас більш збалансований розподіл інвестицій між регіонами міг би сприяти не лише економічній стійкості, а й ефективнішому відновленню окремих територій. Активніше залучення іноземного капіталу в регіони дозволило б модернізувати місцеву інфраструктуру, стимулювати розвиток громад і сприяти їхній інтеграції у світові економічні процеси.

Дослідимо, як змінювався рівень залучення ПІІ у різних областях України в умовах повномасштабної війни, визначивши регіони з найбільш активним притоком капіталу, а також ті, звідки інвестиції переважно виходили. Індустріальні регіони Дніпро, Запоріжжя, Харків продовжують залучати капітал в машинобудування, металургію, хімію. Полтавська, Рівненська області — значні інвестиції від офшорних інвесторів. Західна

Україна отримує менше капіталів, хоча має потенціал у сільському господарстві, інфраструктурі й туризмі. Одеський, Миколаївський, Херсонський регіон — зростають інвестиції в портову інфраструктуру та агропереробку [55].

Що стосується прогнозів НБУ, то обсяг ПІ очікується на рівні \$5,6 млрд у 2025 році та \$7,9 млрд у 2026 році [45].

ЕБРР планує інвестувати понад €1,5 млрд у 2025 році — в енергетиці, інфраструктурі, приватному секторі. Рекордний проект 2024 року: EBRD та IFC вклали по \$217,5 млн у розвиток Lifecell–Volia — найбільші ПІ з початку війни.

2.3. Оцінка діяльності транснаціональних корпорацій в Україні

Український ринок до початку повномасштабної війни залишався привабливим для іноземних транснаціональних корпорацій завдяки своєму масштабові, перспективам розвитку та наявності сприятливих умов для інвестування. Іноземні ТНК представлені в Україні у різних секторах економіки. За статистичними даними, близько 58% прямих іноземних інвестицій, які здійснюють ТНК, спрямовані в такі ключові сектори України:

- харчова промисловість та агропереробка – 15,7%;
- торгівля – 15,6%;
- фінансовий сектор – 8,5%;
- машинобудівництво – 8,0%;
- транспорт – 7,6%;
- металургія та обробка металу – 5,4%;
- хімія та нафтохімія – 4,1%;
- нерухомість – 4,6%.

ТНК походженням із ЄС та США фокусуються на харчовій промисловості, торгівлі, фінансах та фармацевтиці, де заробіток швидкий, а

ризика відносно низькі. В харчовій промисловості та агробізнесі спостерігається сильне зосередження інвестицій з-за кордону — 15,7% від загального обсягу ПІІ. ТНК із розвинених країн вкладають в інноваційні лінії переробки, логістику та додану вартість для аграрної продукції.

ІТ-сектор зростає швидкими темпами завдяки численним ІТ-аутсорсинговим компаніям — Україна має понад 172 000 фахівців та експортує ІТ-послуги до Європи й США.

В галузях промисловості ТНК зосереджені в напрямках машинобудування (8%), металургії (5,4%) та хімії, інвестуючи у модернізацію й формування кластерів.

У таблиці 2.3 наведено перелік деяких ТНК разом з основними напрямками їх діяльності.

Таблиця 2.3

Перелік найбільших ТНК за різними сферами діяльності в Україні

METRO Group	Німецька роздрібна мережа, яка має значну частку роздрібною ринку в Україні. Станом на 2023 рік частка компанії на ринку роздрібною торгівлі в Україні становить близько 12%
Auchan	Це французька компанія, яка також має значну частку ринку роздрібною торгівлі в Україні. До 2025 р. «Ашан» матиме понад 10% частки ринку роздрібною торгівлі в Україні
McDonald's	Американська компанія є однією з найбільших компаній швидкого харчування у світі. У 2023 році McDonald's охоплював понад 50% ринку фаст-фуду в Україні
PepsiCo	Американська компанія з виробництва напоїв та снєків. Компанія займає значну частку ринку безалкогольних напоїв в Україні, зокрема виробляє такі популярні бренди, як Pepsi, Mirinda та 7UP.
Coca-Cola	Американська компанія, яка також виробляє напої, включаючи Coca-Cola, Fanta та Sprite. Компанія займає значну частку ринку безалкогольних напоїв в Україні
Carlsberg	Датська компанія є одним з найбільших виробників пива у світі. Українська дочірня компанія Carlsberg Ukraine займає понад 30% ринку пива в Україні
Shell	Це одна з найбільших міжнародних нафтових компаній зі штаб-квартирою в Нідерландах. Компанія має значну частку в Україні, а у 2020 році «Shell Ukraine» оголосила про розвиток відновлюваною енергетики в Україні, зокрема сонячної та вітровою енергетики.
JT International	Компанія є одним з провідних світових виробників тютюнових виробів і має значне зростання на українському ринку. За даними Державної служби статистики України, у 2023 році частка JTІ у загальному виробництві тютюнових виробів в Україні становила близько 22%

Примітка: джерело [56].

За інформацією міжнародної бази даних GlobalData, понад 6186 провідних транснаціональних компаній здійснюють діяльність по всьому

світу, з яких понад 300 мають щонайменше один структурний підрозділ в Україні. Серед них близько 27% зареєстровані у США, а понад 57% — у країнах Західної Європи.

У таблиці 2.4 представлено ТНК, що найбільше постраждали внаслідок військової агресії росії.

Таблиця 2.4

Провідні ТНК, що постраждали через війну в Україні

№ з/п	Компанія	Штаб-квартира	Українські дочірні компанії
1	Bunge	США	10
2	Scatec	Норвегія	10
3	Raiffeisen International Bank	Австрія	9
4	WPP	Великобританія	9
5	Inditex	Іспанія	8
6	Acciona	Іспанія	7
7	Corteva	США	6
8	UNIQA Insurance Group	Австрія	6
9	International Flavors & Fragrances	США	5
10	DXC Technology	США	4
11	GEA Group	Німеччина	4
12	Geberit	Швейцарія	4
13	Henkel	Німеччина	4
14	Nestle	Швейцарія	4
15	PKO Bank Polski	Польща	4
16	PZU	Польща	4

Примітка: джерело [56].

Наприклад, агропродовольча компанія Bunge, яка мала десять дочірніх структур і близько 1000 працівників в Україні, була змушена призупинити свою діяльність через війну. Подібних заходів вжили й інші транснаціональні гравці: Inditex тимчасово закрила магазини, Henkel зупинила виробничі потужності, Nestlé тимчасово припинила виробництво і логістику, але згодом відновила свою присутність в країні. Більшість компаній висловили занепокоєння ситуацією та продовжують уважно стежити за розвитком

подій. Наприклад, Raiffeisen Bank International ще у 2021 році створив фінансові резерви для мінімізації ризиків, пов'язаних із можливим загостренням конфлікту.

Однак оцінюючи вплив ТНК, варто враховувати не лише їхній прибуток. Їхня присутність також сприяє впровадженню інновацій, розвитку нових галузей економіки та реалізації перспективних інвестиційних проєктів, що є важливими чинниками економічного зростання України.

Так, норвезька компанія Scates, провідний гравець у сфері відновлюваної енергетики, до 2021 року запустила п'ять великих сонячних електростанцій у Київській, Черкаській та Миколаївській областях. Наразі, у партнерстві з Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC), компанія розглядає можливість впровадження в Україні інноваційної платформи Scates Release для виробництва та накопичення сонячної енергії.

Один із світових лідерів у металургії — компанія Arcelor Mittal (Люксембург) — продовжує активно інвестувати в українські виробничі потужності. Зокрема, у 2022 році підприємство «Арселор Міттал Кривий Ріг» вклало 120 млн доларів США, а в 2023 році – ще 130 млн доларів інвестицій.

Американська тютюнова компанія Philip Morris Ukraine інвестувала понад \$700 млн та сплатила до бюджету близько \$12,3 млрд податків. У 2023 році інвестувала \$30 млн у новий завод у Львівській області.

Хімічний та енергетичний холдинг Group DF, що контролює державні активи (Ukrnafta, Halychyna), порти та хімічну промисловість, іноземного походження, розширює присутність у регіонах.

Американська компанія Amsted Rail готується налагодити виробництво підшипників і комплектуючих для залізничних вагонів у Львові. Крім того, компанія розглядає можливість партнерства з українськими виробниками для будівництва нового заводу в регіоні.

Відповідно до офіційних статистичних даних, у 2023 році найбільший економічний внесок в Україну забезпечили також такі іноземні транснаціональні корпорації:

- Shell (Нідерланди), що працює в нафтогазовому секторі, інвестувала в українську економіку близько 23,6 млрд грн;
- Coca-Cola (США), відома виробник безалкогольних напоїв, забезпечила внесок у розмірі приблизно 13,4 млрд грн;
- Procter & Gamble (США), компанія з виробництва побутової хімії та косметичної продукції, внесла близько 12,8 млрд грн;
- Mars (США), виробник продуктів харчування та солодоців, долучилася до економіки України сумою приблизно 12,1 млрд грн;
- Nestlé (Швейцарія), яка спеціалізується на харчовій продукції, забезпечила економічний внесок на рівні 10,8 млрд грн.

Ці компанії залишаються важливими гравцями для української економіки, забезпечуючи як робочі місця, так і значні податкові надходження.

Українські компанії Promova та MacPaw увійшли до престижного списку Most Innovative Companies 2025, який щороку формує видання Fast Company. Рейтинг охоплює 58 тематичних категорій, до яких увійшли 609 компаній і організацій. Крім того, Fast Company склала перелік топ-50 компаній, які «втілюють у життя те, що ще донедавна здавалося неможливим». Як зазначено в описі, «в умовах постійних глобальних змін найбільш інноваційні компанії не лише адаптуються до нових викликів — вони формують майбутнє. Щорічний рейтинг Fast Company є не просто оглядом, а орієнтиром для тих, хто прагне впроваджувати інновації у своїх галузях». Український EdTech-сервіс Promova здобув 4-ту позицію в категорії «Освіта». Компанія була відзначена за внесок у розвиток адаптивного, доступного та практичного навчання іноземним мовам, яким вже користується понад 20 мільйонів людей у всьому світі. Платформа інтегрує штучний інтелект, професійне викладання та культурну складову, щоб допомогти користувачам впевнено спілкуватися у реальному житті. MacPaw, що спеціалізується на розробці програмного забезпечення, увійшла

до десятки лідерів у категорії «Найбільш інноваційні компанії Європи, Близького Сходу та Африки».

Отже, транснаціональні компанії відіграють вагомую роль у глобальному економічному процесі, сприяючи прискоренню технологічного оновлення та збільшенню обсягів прямих іноземних інвестицій, що безпосередньо впливає на економічну динаміку України.

Висновки до розділу 2

Україна демонструє помітну зовнішньоекономічну відкритість, ймовірно, нижчу за світові стандарти. ПІІ відновилися після спаду, але залишаються обмеженими рівнем довіри й ризиками. Інвестиційний клімат залишається крихким: воєнна загроза, корупція, бюрократія й слабка судова система — головні бар'єри. Потенційний економічний зиск вимагає гармонійного поєднання безпеки, реформ і підтримки з боку міжнародних партнерів. Створення сприятливого інвестиційного середовища та зростання інвестиційної привабливості України є критично важливими завданнями, без виконання яких неможливо забезпечити ефективне відновлення держави.

Аналіз показав домінування реінвестицій прибутків. Викликами є: нестабільність в умовах війни, податкова структура з офшорами, політичні й корупційні ризики. Існують обмеження для залучення нових інвесторів — ПІІ надходять переважно через внутрішні компанії. Галузевий фокус ТНК в Україні охоплює харчову промисловість, ІТ, машинобудування, хімію й ПЕК. Західні ТНК працюють у сервісно-орієнтованих секторах. Регіональна нерівність залишається гострою: Київ та крупні регіони отримують більшість інвестицій, інші потребують підтримки. Вплив іноземних транснаціональних корпорацій на українську економіку в умовах глобалізації є складним і багатограним явищем, що супроводжується високим ступенем взаємозалежності. З одного боку, такі компанії здатні істотно підтримати економічний розвиток України завдяки інвестиціям, впровадженню сучасних технологій та створенню нових робочих місць.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ З ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМИ КОРПОРАЦІЯМИ

3.1. Напрями вдосконалення державної політики у сфері регулювання транснаціональних корпорацій

Практичний досвід взаємодії транснаціональних корпорацій з державними інституціями України свідчить про недостатню ефективність та низький рівень результативності цієї співпраці. Особливої уваги потребує сучасна система державного регулювання діяльності ТНК, яка на сьогодні демонструє обмежену дієвість. У цьому контексті дедалі актуальнішим стає питання комплексного вдосконалення всіх елементів відповідного регуляторного механізму (рис. 3.1).

Розглянемо ключові напрями вдосконалення державної політики у сфері регулювання транснаціональних корпорацій.

1. Створення прозорої нормативно-правової бази. Удосконалення законодавства про регулювання ТНК. Впровадження стандартів ESG.

Необхідно чітко визначити механізми діяльності іноземних корпорацій, включно з процедурою реєстрації, фінансовою звітністю, захистом прав власності і санкціями за порушення. Також слід запровадити прозорі правила перевірок і ліцензувань. Для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності важливо включити в закони вимоги щодо екологічної, соціальної та управлінської відповідальності — зокрема звітність за ESG-критеріями.

2. Податкові стимули та боротьба з агресивною оптимізацією. Збереження конкурентного податкового навантаження. Посилений контроль трансферного ціноутворення. Боротьба з офшорами.

Необхідно розробити стабільну й прогнозовану податкову систему, забезпечити мінімальний рівень стимулів для інвесторів — наприклад, через

відшкодування ПДВ, амортизаційні бонуси, податкові канікули. Розгорнути механізм міждержавного обміну інформацією про ціни в операціях між спорідненими компаніями для уникнення нечесного розподілу прибутку. Визначити джерела капіталу іноземних інвесторів, обмежити непрозорі схеми й/або посилити контроль над операціями з офшорними юрисдикціями.

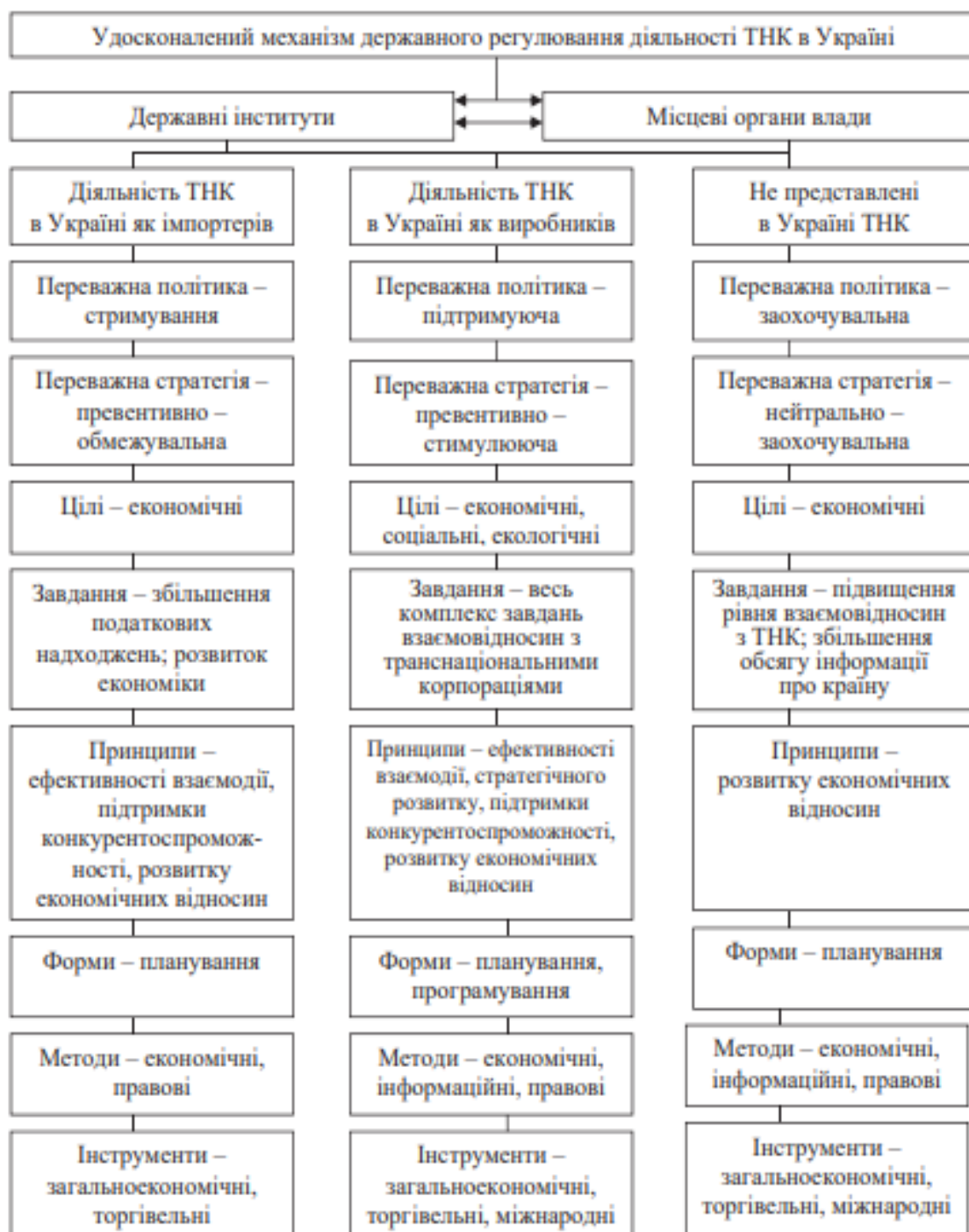

Рис. 3.1. Удосконалений механізм державного регулювання діяльності ТНК в Україні.

Примітка: джерело [58].

Відповідно до положень стандарту ІЕС/ISO 31010:2013 «Управління ризиками» [59], впровадження ризик-орієнтованого підходу в процесі податкового планування корпорацій в умовах цифрової трансформації економіки та реалізації ініціатив BEPS можна охарактеризувати через послідовність таких етапів:

- аналіз податкового середовища у країнах реєстрації та цифрової присутності компанії, а також вивчення міжнародних норм оподаткування;
- побудова тригерної моделі податкових ризиків;
- оцінка ймовірності виникнення, рівня впливу та загального рівня ризиків;
- визначення можливих стратегій їхнього мінімізації;
- інтеграція системи управління податковими ризиками в загальні бізнес-сценарії компанії.

3. Судова система та антикорупційні механізми. Судова реформа. Антикорупційна інфраструктура.

Безпека інвесторів залежить від ефективності судової системи. Потенційне прискорення справ, прозорість, судовий контроль — ключовий чинник довіри. Активна робота з проектами «декларування бенефіціарів», моніторинг державних закупівель (наприклад, через ProZorro), незалежні антикорупційні органи — вирішальні кроки для зниження ризиків для ТНК.

4. Підтримка регіонального розвитку. Регіональні інвестиційні хаби. Мережевий ефект. Створення зон сприяння інвестиціям у різних регіонах — зі спрощеним адмініструванням, коротшими процедурами та зниженою орендною платою. Забезпечення сприятливих умов для локальних підприємств — це підтримує спільний розвиток із ТНК, що стимулює технологічні кластери.

У державній стратегії розвитку зафіксовано значні внутрішні диспропорції як між окремими регіонами, так і всередині них. У зв'язку з цим документ передбачає виокремлення типів територій, які потребують спеціального підходу до підтримки та стимулювання розвитку.

У Стратегії розвитку до 2027 року вперше запроваджено поняття функціональних типів територій, що свідчить про орієнтацію на диференційовану підтримку різних частин країни. Ці виклики підкреслюють актуальність вивчення досвіду Європейського Союзу у сфері регіональної політики, зокрема потенціалу застосування європейських інструментів у національному контексті. Центральним елементом регіональної політики ЄС виступає політика згуртованості, яка охоплює всі регіони та міста Союзу з метою стимулювання зайнятості, посилення конкурентоспроможності бізнесу, економічного зростання, сталого розвитку та підвищення якості життя громадян. У рамках фінансового періоду 2021–2027 років для реалізації цієї політики передбачено 392 мільярди євро, що становить майже третину бюджету ЄС. Політика згуртованості здійснює вагомий вплив на різні аспекти соціально-економічного розвитку Євросоюзу. Інвестиції, що здійснюються в її межах, сприяють досягненню стратегічних цілей ЄС і доповнюють інші напрями політики, включно з освітньою, енергетичною, екологічною, ринковою, трудовою, а також політикою у сфері науки та інновацій [61].

5. Взаємодія з бізнесом та громадянським суспільством. Платформи для діалогу. Прозорі індикатори.

Розширення роботи з інвесторами через наглядові ради, юридичні кластери, публічні консультації при розробці політик для залучення ПІІ, інноваційних проєктів, контингенту ТНК з ESG-стандартами — дозволяє відстежувати прогрес.

6. Захист національних інтересів. Антимонопольне регулювання. Координація з національною безпекою. Активний моніторинг злиттів і поглинань, обмеження на монополізацію та відзнака речових дій ТНК, які можуть обмежити конкуренцію в ключових галузях. Інтеграція економічних стратегій із національною безпекою при залученні інвестицій у критичні сектори — енергетику, транспорт, зв'язок, інфраструктуру.

7. Цифровізація та екологічна трансформація. Діджитал-логістика. Зелена політика. Впровадження e-government, електронних ліцензій, інтегрованих платформ для скорочення часу на регуляторів і вдосконалення взаємодії з ТНК. Стимулювання інвестицій у ВДЕ, енергоефективність, зелений транспорт шляхом квот, зелених облігацій, екологічних сертифікатів та гарантій.

Створення комплексної цифрової інфраструктури для запобігання ухиленню бізнесу від оподаткування передбачає організацію наскрізного контролю за переміщенням товарів — від виробника або імпортера до кінцевого споживача. Ця система має стати логічним продовженням чинного електронного адміністрування ПДВ та базуватися на оснащенні митних пунктів усіма необхідними технічними засобами контролю: стаціонарними й мобільними сканерами, ваговими модулями, GPS-замками, системами інтелектуального фото- та відеоспостереження тощо. Серед ключових елементів — повноцінне впровадження електронного документообігу, зокрема електронної товарно-транспортної накладної (e-ТТН), яка мала стати обов'язковою для всіх вантажних автоперевезень з 1 серпня 2023 року, але впровадження було відкладено. Також передбачено [60, с. 48]:

- аналітичну обробку масиву фіскальних чеків у системі обліку даних РРО;
- запровадження системи простежуваності товарів на основі нової електронної системи обігу алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин для електронних сигарет «eАкциз»;
- використання електронних акцизних марок з унікальним DataMatrix-кодом, обов'язкових з 1 січня 2026 року відповідно до Закону України від 29.06.2023 № 3173-IX;
- подальший розвиток митного пост-аудиту та інших форм контролю.

Усі ці заходи спрямовані на формування прозорої та контрольованої системи обігу товарів і боротьбу з тінізацією економіки.

3.2. Інституційні та правові умови для залучення відповідальних інвесторів

Відповідальні інвестори — це такі інституційні чи приватні інвестори, які при ухваленні інвестиційних рішень враховують екологічні, соціальні та управлінські (ESG) фактори. Вони спрямовують капітал у підприємства, які дотримуються стандартів сталого розвитку, прозорості та прав людини. IFC спільно з українськими партнерами розвиває ESG в бізнесі та банках, підтримує НБУ та НКЦПФР у впровадженні зеленої політики та стійкого фінансування. НКЦПФР повідомляє про зростання інтересу до ESG: близько 76% інституційних та 69% роздрібних інвесторів прагнуть враховувати ESG-аспекти [62].

До українських органів інвестиційної політики належать: UkraineInvest, Національна інвестиційна рада, InvestUkraine. Вони створені для просування інвестицій, діалогу з бізнесом та підтримки інвесторів. Через Ukraine Investment Framework ЄС виділяє понад €9,3 млрд у вигляді гарантій та грантів для фінансування соціально-економічного відновлення [63].

Від моменту здобуття незалежності Україна активно формує правову основу для ведення інвестиційної діяльності. Сьогодні в країні діє розгалужена система нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення регулювання інвестиційних відносин та визначення правил їх здійснення [64].

Уже в 1991 році було ухвалено два ключові закони у сфері інвестування. Перший — Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні», який мав на меті гарантувати безпеку інвестицій, прибутків, а також забезпечити охорону законних прав та інтересів іноземних інвесторів. Другий — Закон України «Про інвестиційну діяльність», що передбачав рівний правовий захист інвесторів незалежно від форми власності та сприяв міжнародному економічному співробітництву й інтеграції.

Крім того, регулювання іноземної інвестиційної діяльності в Україні відбувається не лише на основі національного законодавства, але й з урахуванням норм міжнародного права, включаючи багатосторонні конвенції, міждержавні угоди тощо. Зокрема, Україна ратифікувала Конвенцію про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами від 18 травня 1965 року у 2000 році [64].

Нормативні акти, що регулюють інвестиційну сферу, містять механізми захисту прав інвесторів, які дозволяють самостійно, у межах законодавства, обирати способи захисту своїх законних інтересів. Такі механізми передбачають, зокрема, заходи щодо попередження правопорушень та відновлення порушених прав.

Закон «Про режим іноземного інвестування» містить цілу низку гарантій для захисту інвесторів, зокрема:

- заборона націоналізації іноземних інвестицій — за винятком реквізиції в умовах надзвичайних обставин, яка може бути оскаржена в судовому порядку;
- гарантії вільного переказу прибутків і доходів — іноземні інвестори мають право на безперешкодний вивід прибутків після сплати податків;
- гарантії при завершенні інвестиційної діяльності — повернення вкладених коштів у натуральній формі або у валюті інвестування, а також права на доходи за ринковою вартістю;
- захист від незаконних дій державних органів — із можливістю звернення до національних судів, третейських органів або міжнародних арбітражів, зокрема до Міжнародного центру з вирішення інвестиційних спорів.

Попри наявність цієї правової бази, ще до початку повномасштабної війни існували суттєві виклики, які стримували притік інвестицій, зокрема слабка судова система, корупція, адміністративні бар'єри та недостатній рівень захисту прав інвесторів.

Також правовою базою для ESG-інвесторів є Закони «Про режим іноземних інвестицій», «Про «інвестиційних нянь», які забезпечують захист, гарантії та пільги для значних інвесторів. Законодавство передбачає інвестиційні стимули: податкові пільги, державні гарантії, спеціальні економічні зони тощо.

Введено вимоги до прозорості фінансової звітності (IFRS, розголошення даних), гарантії з боку незалежних аудиторів. Під час воєнного стану регулятори обмежили торгівлю акціями тих компаній, які не виконують розкриття інформації. Україна активно адаптує Європейські стандарти звітності ESRS у рамках стратегії до 2027 року. Проекти нормативних актів вже розроблені, перші звіти — з 2026–2028 років. НБУ також запроваджує стратегію сталого фінансування до 2025 року, у тому числі зелена облігація і нові банківські ESG-ризиків. На ринку енергетики ведеться імплементація «Policy Review» від OECD, яка передбачає захист інвестицій, розвиток приватного сектору, прозорість та ESG.

Хоч інвестиції відіграють ключову роль у розвитку будь-якої країни, їх залучення — це досить складний процес. Іноземні вкладники ставляться до цього дуже обережно і обирають об'єкт інвестування за жорсткими критеріями. При оцінці привабливості об'єкта вони в першу чергу враховують [64]:

- відсутність корупційних ризиків;
- наявність документально затверджених стратегій розвитку регіону;
- зацікавленість і готовність місцевої влади сприяти втіленню нових проєктів;
- ступінь готовності самої інвестиційної ініціативи;
- сприятливість правового поля.

Усі ці фактори мають вирішальне значення при умові стабільного політичного та соціально-економічного середовища. Сьогодні ж Україні доводиться долати додаткові виклики, зокрема пандемію COVID-19 і

повномасштабне вторгнення росії, що значно вплинули на економічну ситуацію і спричинили підвищену невизначеність для інвесторів.

Попри це, країна залишається перспективним ринком. За даними Міністерства економіки, у грудні 2022 року уряд отримав понад 500 інвестиційних пропозицій від потенційних проектів. З них понад 100 – від стратегічних і портфельних інвесторів із США, Великої Британії, Німеччини, Бельгії, Данії та Південної Кореї [66].

Особливо важливим для залучення інвестицій стало дипломатичне лідерство України. Країна активно розширює міжнародне співробітництво:

- запроваджено безвізовий режим із 2017 року;
- підписано Угоду про асоціацію з ЄС;
- отримано статус кандидата в ЄС і обрано курс на інтеграцію до НАТО;
- створено багатосторонні формати співробітництва — Люблінський трикутник, Кримську платформу, антипутінську коаліцію «Рамштайн»;
- скасовано мита та квоти на експорт з України.

Поряд з цим понад 90% країн світу засудили повномасштабну війну в Україні, а проти росії введено ефективні санкції. Країни G7 та Європейський Союз надають всебічну підтримку, а міжнародний авторитет Президента України підтверджується визнанням у медіа, таких як Time або Financial Times.

Окрім того, створюються сучасні платформи для інвесторів: наприклад, Президент України презентував в Нью-Йорку онлайн-портал із понад 500 проектів у 10 ключових секторах [67]:

- 1) оборонно-промисловий комплекс — \$43 млрд потенційних інвестицій;
- 2) металургія та металообробка — \$26 млрд.;

- 3) енергетика — \$177 млрд (у тому числі виробництво «зеленої» енергії, водню та біометану);
- 4) природні ресурси — з потенціалом у \$5,6 млрд Україна входить до числа найбагатших на мінерали регіонів світу;
- 5) агропромисловий сектор (в тому числі проекти глибокої переробки та повного використання відходів) — з потенціалом у \$34 млрд, сільське господарство є ключовою складовою економіки;
- 6) логістика та інфраструктура — \$123 млрд потенціалу з огляду на вигідне географічне положення України як транзитного хабу;
- 7) промисловість — \$16 млрд інвестиційного ресурсу. Серед провідних галузей — енергетика, металургія, машинобудування, хімія та харчова промисловість;
- 8) деревообробка та меблева промисловість — \$5 млрд. Україна має передумови стати провідним виробником меблів у Європі;
- 9) фармацевтична галузь — \$19 млрд потенціалу. Вітчизняні компанії демонструють відповідність міжнародним стандартам та активне зростання;
- 10) сектор інновацій та ІТ — \$11 млрд потенційних вкладень. Україна стала першою країною, яка оцифрувала більшість державних сервісів, а понад 240 тис. ІТ-фахівців забезпечують стабільність галузі, що зберегла 95% контрактів навіть в умовах війни.

Розглянуті напрямки стали основою інвестиційної промоційної ініціативи Advantage Ukraine, яку розробила компанія WPP. Важливим досягненням стало узгодження між Україною та Багатостороннім агентством з гарантування інвестицій (MIGA) щодо впровадження механізму страхування інвестицій в умовах воєнних дій.

3.3. Механізми локалізації виробництва та передачі технологій

Наразі Україна входить до числа держав, що пропонують унікально вигідні умови для залучення іноземних інвесторів. Попри складну геополітичну ситуацію, країна зуміла сформувати сприятливий інвестиційний клімат, який уже зацікавив низку великих міжнародних компаній.

Серед ключових конкурентних переваг варто відзначити наявність державної підтримки для масштабних інвестиційних проєктів, помірний рівень податкового навантаження, вигідне географічне розташування, доступну та професійно підготовлену робочу силу з високим рівнем володіння англійською мовою, а також відносно низькі витрати на організацію виробництва. До того ж, в Україні спостерігається значний попит на інвестиції в критично важливих секторах, зокрема в енергетиці.

Попри воєнні виклики, українська економіка демонструє поступове відновлення та позитивну динаміку розвитку.

Локалізація виробничих ланцюгів і передача технологій — це важливий канал активізації залучення транснаціональних корпорацій. Завдяки впровадженню таких механізмів країни — і Україна також — можуть досягнути кількох стратегічних цілей:

- * збільшення прямих іноземних інвестицій;
- * формування робочих місць;
- * розвиток конкурентоспроможних виробничих кластерів;
- * нарощення технологічного потенціалу й індустріалізація економіки.

Основними умовами локалізації є наступні:

1) обов'язкова частка локалізації: ТНК мають формувати частину виробництва в Україні, встановлення зниження тарифів або податків за умови локалізації;

2) кожна ланка виробничого циклу — від складання до R&D робиться в Україні.

Індустріальні парки та транснаціональні корпорації мають взаємовигідні відносини. ТНК можуть бути зацікавлені в індустріальних парках як майданчиках для розширення своєї діяльності, а індустріальні парки, у свою чергу, отримують інвестиції та нові робочі місця. Іншими словами, індустріальні парки надають ТНК інфраструктуру, пільги та підтримку, а ТНК, в свою чергу, сприяють економічному розвитку парків.

В Україні офіційно зареєстровано 97 індустріальні парки, однак реально функціонують лише чотири — у Вінниці, Білій Церкві, Коростені (Житомирська область) та селі Соломонове на Закарпатті. Підключення до інженерних мереж залишається серйозною проблемою. Наприклад, у 2019 році для приєднання майбутнього заводу австрійської компанії «Head» у Вінниці до енергомереж АТ «Вінницяобленерго» виставило рахунок на 1,6 млн євро, що відтермінувало старт будівництва на два роки.

Окрім технічних труднощів, в Україні часто відсутня базова інфраструктура, необхідна для створення нових індустріальних парків. Незважаючи на це, внутрішній бізнес демонструє зацікавленість у розвитку таких проєктів — щороку в країні з'являється приблизно 180 нових виробничих підприємств. Водночас головна мета індустріальних парків — залучення міжнародного капіталу — наштовхується на серйозні виклики: військові ризики, слабкий захист інвесторів, нестабільне законодавче поле, проблеми з інфраструктурою. Переконати західних партнерів вкладати кошти — складне завдання, що потребує часу.

Попри наявні труднощі, вже є приклади успішного функціонування індустріальних парків як державної, так і приватної форми власності. У Коростені відкрито перше в Україні підприємство з виробництва плит МДФ, що виготовляє сировину для меблів компанії ІКЕА.

У Вінниці функціонують одразу три індустріальні парки: комунальний, приватний та змішаний. На території парку «Вінтер Спорт» у 2021 році розпочалось будівництво заводу «Head», де планується створити 1200 робочих місць. Поряд працює завод «Грін Кул», який із 2018 року виготовляє

промислові холодильники для таких брендів, як Pepsi та Coca-Cola. Міський індустріальний парк наразі перебуває в пошуку потенційних інвесторів.

ТНК можуть розміщувати виробничі потужності з пільговим податковим, митним або адміністративним режимом.

ТНК зобов'язуються передавати частину технологій через ліцензування або франчайзинг.

Запуск R&D центрів або капіталізація навчальних програм у співпраці з ВНЗ.

Державні або приватні підприємства об'єднуються з ТНК для спільної роботи у великих інвестиційних проектах (ОНПЗ, машинобудування, фармацевтика, IT). Взаємодія малих і середніх підприємств із великими транснаціональними корпораціями (ТНК) становить вагомий чинник економічного розвитку. Обидві сторони зацікавлені в ефективному партнерстві, що зумовлено низкою стратегічних інтересів, узагальнених у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Доцільність співпраці малих та середніх підприємств з ТНК

<i>У сфері виробництва та збуту</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Зниження виробничих затрат на основі ефекту масштабу. 2. Інтернаціоналізація ринку збуту. 3. Економія на маркетингових дослідженнях
<i>У сфері матеріально-технічного забезпечення та інвестування</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Орієнтування на дешеву місцеву сировину. 2. Орієнтування на ввезення сировини та комплектуючих за давальницькою схемою закордонних філій. 3. Маневрування потоками інвестицій між структурними підрозділами
<i>У сфері управління та кадрового забезпечення</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Прагнення отримати структуру управління компанією. 2. Підвищення якості кадрового забезпечення. 3. Орієнтування на низьку вартість робочої сили
<i>У науково-технологічній та інноваційній сферах</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Використання місцевого інженерно-технічного персоналу. 2. Економія витрат на НДДКР у регіонах розміщення структурних підрозділів (з централізацією НДДКР у країнах базування). 3. Збут інноваційної продукції або продукції, що виготовлена за інноваційними технологіями

Примітка: джерело [68].

Доцільність такої співпраці можна розглядати через призму функціонування відкритих економічних систем. Діяльність ТНК є частиною складної, динамічної взаємодії з міжнародним середовищем, де співпраця з малим і середнім бізнесом виступає одним із ключових елементів. У контексті відкритої системи кожен учасник — як ТНК, так і мале чи середнє підприємство — переслідує власні цілі, але може досягти результативного партнерства через узгодження інтересів і взаємовигідний обмін ресурсами.

Для ТНК така взаємодія забезпечує:

- * доступ до дешевої робочої сили з урахуванням екологічних вимог;
- * можливість оперативно адаптуватися до змін у світовій торгівлі;
- * наближення до нових ринків із зростаючим попитом;
- * запобігання виходу конкурентів на стратегічно важливі ринки або джерела ресурсів;
- * можливість обходу національних обмежень у сфері антимонопольного законодавства;
- * зменшення впливу економічних циклів;
- * реалізацію масштабних проектів через синергію інтегрованих структур.

Малі та середні підприємства також отримують суттєві вигоди, зокрема:

- * доступ до інноваційних товарів, технологій і управлінських практик;
- * створення нових робочих місць у високотехнологічних галузях;
- * розвиток людського капіталу через навчання персоналу;
- * стимулювання технологічного прогресу й оновлення виробничих потужностей;
- * загальний внесок у модернізацію національної економіки.

Таким чином, взаємодія ТНК і малого та середнього бізнесу є прикладом сучасної відкритої економічної системи, в якій через кооперацію досягається ефективне поєднання глобального капіталу та локального потенціалу.

ТНК отримують доступ до інфраструктурних проєктів — дороги, логістика, будівництво.

Частина виробництва локалізується в асоціації з ТНК, що гарантує доступ до їх технологій.

Розрізняють наступні ефекти від локалізації:

1. Економічний – ріст капіталу: іноземні інвестиції у виробництво та інфраструктуру; зайнятість: створення нових робочих місць, підвищення зарплати; експорт: зростання частки української продукції на нових ринках.

2. Технологічний – навчання персоналу, перекваліфікація, вироблення локальних ланок; R&D: створення центрів інновацій; кластери: формування кластерної кооперації між ТНК, ВНЗ, стартапами.

3 Інституційно-правовий – підвищення нормативної прозорості; формування стабільної бази для інвестицій; розвиток внутрішнього ринку, зниження залежності від імпорту.

Умовами успішної локалізації є:

- податкові стимули (зниження ПДВ, ПДФО, єдиного соціального внеску; термінові податкові канікули та компенсаційні схеми);
- адміністративні спрощення (доступ до земель, підключення до комунікацій, сертифікація без бюрократії);
- юридичне забезпечення (чіткі стандарти контролю локалізації; захист прав інтелектуальної власності).

В Україні діють спеціалізовані програми – державні гранти, венчурна підтримка, переговори між ТНК і українськими регуляторами.

Наприклад, Toyota — автоскладальний завод з частковою локалізацією запасних частин; ArcelorMittal — інвестиції у контур виробництва / постачання; Scates — український виробник сонячних модулів + інвестиції в локалізацію.

Набільш поширені рекомендації:

1. Прийняття закону про локалізацію і трансфер технологій.
2. Прозора система підтримки з публічними критеріями.

3. Організація державних центрів підтримки в ключових індустріях (індустріальні парки ІТ, металообробка, зелена енергетика).
4. Системна співпраця з бізнес-асоціаціями та освітніми закладами.
5. Використання кластерного підходу для максимально ефективної кооперації.

Висновки до розділу 3

Ефективне регулювання транснаціональних корпорацій вимагає багатовекторного підходу:

- стабільного законодавства, що гарантує прозорість і захист інвестицій;
- податкових інструментів, які заохочують інвесторів без шкоди для державного бюджету;
- судової реформи та ефективних антикорупційних механізмів;
- регіональних ініціатив, спрямованих на збалансований розвиток;
- діалогу з бізнес-середовищем;
- захисту національних інтересів і безпеки;
- цифровізації та стимулювання зелених інвесторів.

Така комплексна стратегія дозволить максимізувати вигоду від присутності ТНК, звести до мінімуму ризики і сформувати стійкі підвалини для сталого розвитку держави.

Україна має чіткий інституційний фундамент для залучення ESG-інвесторів: законодавство, агентства, міжнародні угоди. Країна активно імплементує ESG-звітність за європейськими стандартами та адаптує стратегії в сфері сталого фінансування. Проте для досягнення повної привабливості необхідно завершити судову реформу, зміцнити регуляторну незалежність, розвивати фондовий ринок і активно підтримувати напрям ESG. Залучення відповідальних інвесторів може стати ключовим драйвером економічного відновлення та сталого розвитку України. Україна має досить сприятливі умови для залучення іноземного капіталу в перспективі.

ВИСНОВКИ

У процесі глобалізації транснаціональні корпорації набули виняткового значення як ключові суб'єкти сучасної світової економіки. Їхня роль полягає не лише в поширенні інвестицій і технологій, але й у формуванні нового формату міжнародних економічних відносин, де домінують потоки капіталу, знань та інновацій. Розгляд теоретичних засад, еволюції підходів і сучасних тенденцій розвитку ТНК дозволяє окреслити декілька важливих положень.

По-перше, ТНК виступають індикаторами глобальної інтеграції, оскільки демонструють здатність організовувати виробничі, логістичні та управлінські ланцюги в масштабах усього світу. Їхні структури охоплюють десятки країн, зберігаючи при цьому централізовану стратегію та гнучке регіональне управління. Поєднання інтернаціоналізації активів, мультинаціонального персоналу та диверсифікації ризиків забезпечує стійкість цих корпорацій у мінливому глобальному середовищі.

По-друге, сучасні ТНК не лише трансформують світову економіку, а й адаптують власну діяльність до нових викликів — від цифровізації до екологічної відповідальності (ESG). Вони є основними агентами технологічного прогресу, генераторами прямих іноземних інвестицій, поширюють сучасні стандарти корпоративного управління та моделі ведення бізнесу. Проте їхня діяльність викликає низку суперечностей: з одного боку, ТНК сприяють зростанню ВВП і створенню робочих місць, а з іншого — здатні посилювати нерівність, витіснити локальних виробників і мінімізувати податкові зобов'язання.

По-третє, ефективне регулювання діяльності ТНК на національному рівні потребує розробки гнучких інституційних механізмів, спрямованих на забезпечення технологічного трансферу, локалізацію виробництва, захист прав та інтересів національних суб'єктів господарювання. Це особливо актуально для країн з перехідною економікою, як-от Україна, яка має всі

передумови для активного залучення ТНК: вигідне географічне розташування, високий людський капітал і стратегічне партнерство з міжнародними організаціями.

По-четверте, адаптація до нових реалій — цифрової трансформації, геоекономічної нестабільності та посилення регуляторного тиску — вимагає від ТНК трансформації організаційної культури, інвестицій у кібербезпеку, екологічні ініціативи та сталий розвиток. Зростає роль стратегій ресорсингу, управління ризиками та інтеграції інновацій у всі процеси.

Отже, транснаціональні корпорації залишаються не лише рушієм економічного зростання, але й об'єктом державної та наднаціональної політики. Для країн-реципієнтів надзвичайно важливо використовувати потенціал ТНК з максимальною ефективністю, зберігаючи економічний суверенітет, просуваючи національні інтереси й розвиваючи інституційну спроможність, необхідну для забезпечення довготривалого сталого розвитку.

Аналіз сучасного стану зовнішньоекономічної відкритості України та залучення іноземного капіталу дає змогу зробити низку ключових висновків, що мають як практичне, так і стратегічне значення для подальшого економічного розвитку країни.

Інвестиційна привабливість України залишається у фокусі міжнародних фінансових інституцій та приватного капіталу, незважаючи на зовнішньополітичні та воєнні виклики. Наявна нормативно-правова база, створена протягом останніх десятиліть, формує базові умови для залучення інвесторів, хоча потребує істотного доопрацювання у сфері правового захисту та прозорості процедур.

Структура прямих іноземних інвестицій (ПІІ) свідчить про домінування реінвестованих прибутків, що відображає обережний, але стабільний підхід вже присутніх в Україні інвесторів. Це демонструє певну довіру до внутрішнього ринку та сприяє збереженню ділової активності попри бойові дії.

Географічна концентрація ПІІ у столиці України вказує на потребу у децентралізації інвестиційної активності. Залучення інвестицій у регіони дозволить вирівняти рівень соціально-економічного розвитку та сприятиме локальному відновленню інфраструктури, економічній активізації громад та зменшенню соціальної напруги.

Ключовими перепонами на шляху до активізації інвестування залишаються військові ризики, політична нестабільність, низький рівень довіри до судової системи та поширена корупція. Їх подолання вимагає глибоких реформ у сфері верховенства права, дерегуляції та зміцнення інституційної спроможності державних органів.

Україна має значний інвестиційний потенціал у галузях, що відповідають глобальним трендам: альтернативна енергетика, цифрові технології, переробна промисловість, сільське господарство з високою доданою вартістю. Підтвердженням цього є участь таких компаній, як ArcelorMittal, Scatec, Nestlé, Bunge та Promova, які виявили готовність до розширення своєї присутності навіть в умовах війни.

На світовому рівні домінують ТНК, які активно просувають інновації та модернізацію економік країн присутності. Для України надзвичайно важливо залучити саме таких відповідальних інвесторів, здатних забезпечити трансфер технологій, створення високотехнологічних робочих місць і розвиток інфраструктури.

З огляду на викладене, пріоритетами державної політики у сфері залучення ПІІ мають стати:

- * завершення війни та формування гарантій безпеки;
- * прискорення судової та антикорупційної реформ;
- * податкове і регуляторне стимулювання інвесторів;
- * створення привабливих умов у регіонах (зокрема через індустріальні парки);
- * розвиток інноваційних платформ для презентації проєктів (на кшталт Advantage Ukraine).

Таким чином, формування стійкого інвестиційного клімату в Україні є не лише економічним, а й національним пріоритетом, що забезпечить фундамент для довгострокового зростання та євроінтеграційного поступу держави.

З урахуванням як позитивних, так і потенційно негативних наслідків їх діяльності, державі варто запроваджувати чіткі та зважені механізми регулювання присутності ТНК на українському ринку — з метою посилення економічної вигоди для країни та мінімізації ризиків для національного бізнесу.

Консолідація українського суспільства та виважена політика державного керівництва сприяють формуванню позитивного іміджу країни на міжнародному рівні. Водночас існують важливі фактори та напрямки, які відіграють ключову роль у пожвавленні інвестиційного процесу, однак вони потребують подальшого вдосконалення.

Механізми локалізації виробництва та передачі технологій — важливі інструменти залучення ТНК, забезпечення інвестиційного зростання, технологічного розвитку та інтеграції України у глобальні економічні ланцюги. Для успішної реалізації потрібна скоординована політика: чіткі правові рамки, підтримка на регіональному рівні, фінансовий стимул і відкритий інвестиційний клімат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Качур А.В., Могилко Д.М. ТНК та їх роль у сучасних міжнародних економічних відносинах. *Економіка та суспільство*. 2018. № 19. С. 55–62.
2. Войтко С.В., Гавриш О.А., Корогодова О.О., Моїсеєнко Т.Є. Транснаціональні корпорації: навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2016. 208 с.
3. Ventura Luca. Largest Companies In The World. January 30, 2023. URL: <https://gfmag.com/data/biggest-company-in-the-world/> (дата звернення: 26.01.2025).
4. Когут М.В. Роль ТНК на міжнародному ринку трансферу технологій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск 6. Частина 1. 2016. С. 175–177.
5. Охріменко О.О., Сільвестрова Д.Д. Транснаціональні корпорації у системі світових економічних відносин. *Ефективна економіка*. 2013. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2054> (дата звернення: 16.02.2025).
6. Transnational corporations and foreign affiliates. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/gdscsir_20041c3_en.pdf (дата звернення: 17.02.2025).
7. Салатюк Н.М. Економічні наслідки та проблеми функціонування ТНК в Україні в умовах глобалізації світової економіки. *Глобальні та національні проблеми економіки. Економічна теорія та історія економічної думки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. Випуск 2017. № 17. С. 23–26.
8. Куцик П.О., Ковтун О.І., Башнянин Г.І. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування, регулювання та розвиток : монографія. Львів : Видавництво ЛКА, 2015. 594 с.
9. Стебляк Д.М. ТНК в міжнародному бізнесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Випуск 51. С. 84-88. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2024-51-12> (дата звернення: 01.03.2025).
10. Транснаціональні корпорації. Українсько-англійсько-польський словник основних термінів. Уклад.: Сергій Войтко, Олена Корогодова, Magdalena Maciaszczyk, Magdalena Rzemieniak. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 35 с.

11. Multinational corporations and economic development: the lessons of Singapore. URL: <https://international.vlex.com/vid/multinational-corporations-singapore-56337560> (дата звернення: 19.03.2025).
12. Nazzal A., Sánchez-Rebull M.-V. and Niñerola A. Foreign direct investment by multinational corporations in emerging economies: a comprehensive bibliometric analysis. *International Journal of Emerging Markets*. 2025. Vol. 20. No. 13. PP. 244-269. URL: <https://doi.org/10.1108/IJOEM-12-2021-1878> (дата звернення: 19.03.2025).
13. Михайлишин Л. І. Теорії транснаціоналізації: основи формування і критичні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2015. Вип. 5. С. 117-122. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/5_2015ua/27.pdf (дата звернення: 20.03.2025).
14. Тарасенко С. В. Міжнародний бізнес : навчальний посібник / С. В. Тарасенко, Ю. М. Петрушенко. – Суми : Сумський державний університет, 2021. 222 с.
15. Бобровник А. В. Модель міжнародної конкурентоспроможності за М. Портером: успішне позиціонування України на світовому ринку / А. В. Бобровник, М. П. Денисенко. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. 2018. Т. 29(68). № 1. С. 11-16. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2018_29_1_5 (дата звернення: 20.03.2025).
16. Моторнюк У.І., Сліпачик С.В. Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на розвиток українського бізнесу в умовах воєнного стану. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2024. № 2 (12). С. 220-229. URL: <https://doi.org/10.23939/smeu2024.02.220> (дата звернення: 20.03.2025).
17. Іванова М.О. Вплив ТНК на розвиток економіки України: переваги та недоліки. *Європейський век тор економічного розвитку. Економічні науки*. 2014. № 2 (17). С. 88–95.
18. Юнацький М.О. Огляд фінансових і нефінансових чинників впливу діяльності ТНК на економіку. *Економіка та суспільство*. 2018. № 15. С. 78–84.
19. Пономаренко І.В. Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на економіку України. *Ефективна економіка*. 2012. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1798> (дата звернення: 21.03.2025)..

20. Малишевська А.О. Вплив транснаціональних корпорацій на приймаючі країни і країни базування. *Студентський вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2021. № 1 (15). С. 83–86.
21. Прямі іноземні інвестиції в Україну. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/> (дата звернення: 21.03.2025).
22. Інвестиційна діяльність в Україні за 2022 рік. URL: https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b6d0940d-2443-41c4-82ec-86e6d2e56973&title=InvestitsiinaDiialnistVUkrainiZa2022-Rik&isSpecial=true#_ftnref1 (дата звернення: 21.03.2025).
23. The Evolving Role of TNCs in Global Economy. URL: https://www.numberanalytics.com/blog/evolving-role-of-tncs-in-global-economy#google_vignette (дата звернення: 22.03.2025).
24. Transnational Corporations: How They Shape Our World (Characteristics, Impacts, Pros, Cons). URL: <https://penpoin.com/transnational-corporation/> (дата звернення: 22.03.2025).
25. Родіонова Т. А. Дохідність іноземних інвестицій в країнах з ринком, що формується: вплив на зовнішні дисбаланси : монографія / Т. А. Родіонова, Одеса : «Одеський національний університет імені І.І. Мечникова», 2015. 173 с.
26. Павленко І. І., Варяниченко О. В., Навроцька Н. А. Міжнародна торгівля та інвестиції. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. 256 с.
27. Осокін Г. Цифровізація ланцюгів постачання як фактор трансформації бізнес-моделей. *Економіка та суспільство*. 2024. 64. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-62> (дата звернення: 22.03.2025).
28. Соціально відповідальне інвестування для досягнення цілей сталого розвитку : монографія / за заг. ред. О. Л. Пластуна. Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2023. 160 с.
29. Кальченко Т., Олійник В., Фурсова О. Діджиталізація та інтелектуалізація корпоративної бізнес-діяльності на глобальних ринках. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. 16. С.22-27. URL: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.3> (дата звернення: 23.03.2025).
30. The Global Economy. URL : <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.3> (дата звернення: 23.03.2025).
31. Ukraine Foreign Direct Investment. URL : <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/ukr/ukraine/foreign-direct-investment> (дата звернення: 23.03.2025).

32. Investment climate in Ukraine 2025: challenges and expectations. URL : <https://unn.ua/en/news/investment-climate-in-ukraine-2025-challenges-and-expectations> (дата звернення 24.03.2025).
33. Ukraine revamps minerals sector eyes billions investment us deal. URL : <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-revamps-minerals-sector-eyes-billions-investment-us-deal-2025-05-27/> (дата звернення 24.03.2025).
34. Беззуб І. Іноземні інвестиції в українській економіці. URL: <http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?%20option> (дата звернення 24.03.2025).
35. Державна служба статистики України: сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 25.03.2025).
36. Диха М.В. Глобальна конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість України: стратегії реалізації : [монографія]. Хмельницький : Вид-во «Цюпак А.А.», 2019. 207 с.
37. Коваленко Ю.М., Мельничук Т.О. Прямі іноземні інвестиції: національний і міжнародний аспект. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2019. № 1. С. 112–120
38. Офіційний сайт Європейської Бізнес Асоціації: сайт. URL: <https://eba.com.ua/korupsiya-ta-nedovirado-sudovoyisystemy-ocholyuyut-rejtyng-pereshkod-dlyainvestorivtretij-rik-pospil/> (дата звернення 25.03.2025).
39. Офіційний сайт Світового банку Doing Business: сайт. URL: <https://archive.doingbusiness.org/ru/doingbusiness> (дата звернення 25.03.2025).
40. Кузьміна О.В., Ярошенко К.В. Інвестиційна привабливість України: оцінка та перспективні напрямки активізації. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 49. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-38> (дата звернення 17.04.2025).
41. Міністерство юстиції. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_40069 (дата звернення 17.04.2025).
42. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FDI_round_trippling_pr_2022-03-31.pdf (дата звернення 17.04.2025).
43. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2022> (дата звернення 18.04.2025).
44. Гусєва Н., Немець О. Інвестиційна привабливість України в умовах війни. *Часопис соціально-економічної географії*. 2023. 35. С. 7-19. URL: <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2023-35-01> (дата звернення 18.04.2025).
45. Foreign Direct Investment in Ukraine During Wartime: Where is the Capital Directed? URL: <https://good-time-invest.com/blog/foreign-direct-investment-in-ukraine-during-wartime-where-is-the-capital-directed/> (дата звернення 18.04.2025).

46. Кушнір Н.О., Зятина К.О. Динаміка і структура глобальних потоків прямих іноземних інвестицій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Випуск 49. С. 45-50.
47. World investment report 2021. Investing in sustainable recovery. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2021_en.pdf (дата звернення 19.04.2025).
48. Investment statistics and trends. URL : <https://unctad.org/fdistatistics> (дата звернення 19.04.2025).
49. Соколовська О.М. Роль транснаціональних корпорацій у формуванні інвестиційної безпеки України. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2019. Вип.3(36). С. 360-368. URL: [http://economics.kntu.kr.ua/archive/3\(36\)/36_Sokolovska.html](http://economics.kntu.kr.ua/archive/3(36)/36_Sokolovska.html). (дата звернення 19.04.2025).
50. Фрунза С. А. Особливості фінансування виробництва інтелектуального продукту транснаціональних корпорацій / С. А. Фрунза, Л. М. Романюк, Д. С. Насипайко. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2021. №24. С.69-75. URL: <https://nonproblem.net/wp-content/uploads/2021/04/BOOK-Innovation-24-site-4.pdf> (дата звернення 20.04.2025).
51. UNCTAD. World Investment report 2019. United Nations, New York and Geneva. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2019_en.pdf (дата звернення 20.04.2025).
52. UNCTAD World Investment report 2020. Trade and development report 2020 from global pandemic to prosperity for all: avoiding another lost decade. United Nations, New York and Geneva, accessed June 2020. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2020_en.pdf (дата звернення 20.04.2025).
53. The World's 50 Most Innovative Companies of 2025. URL : <https://www.fastcompany.com/most-innovative-companies/list> (дата звернення 01.05.2025).
54. Technology and Innovation Report – 2025. Inclusive Artificial Intelligence for Development. URL : https://unctad.org/system/files/official-document/tir2025_en.pdf (дата звернення 01.05.2025).
55. Прямі іноземні інвестиції у регіони України за час повномасштабного вторгнення. URL : <https://iaa.org.ua/portfolio/foreign-direct-investment-in-the-regions-of-ukraine-during-the-full-scale-invasion/> (дата звернення 01.05.2025).
56. Гаврилюк І.І., Булик М.О. Оцінка діяльності іноземних ТНК на території України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2025. Том 36 (75). № 1. С. 11-15. . DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4803/75-1-2> (дата звернення 05.06.2025).

57. Як світові промислові гіганти розвивають виробництво в Україні під час війни? URL: <https://gmk.center/ua/posts/yak-svitovi-promislovi-giganti-rozvivajut-virobnictvo-v-ukraini-pid-chas-vijni/> (дата звернення 05.06.2025).
58. Ткаченко Д. Шляхи удосконалення механізму державного регулювання діяльності ТНК в Україні. *Evropský časopis ekonomiky*. 2019. 5.1. С. 86–92. URL: https://eujem.cz/wp-content/uploads/2019/eujem_2019_5_1/13.pdf (дата звернення 05.06.2025).
59. ДСТУ ІЕС/ISO 31010:2013. Керування ризиком. Методи загального оцінювання ризику. Вид. офіц. Київ : Мінекономроз-витку України, 2015. 80с. URL : <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/dstu%2031010.pdf> (дата звернення 06.06.2025).
60. Територіально-орієнтовані механізми стимулювання інвестицій у повоєнному відновленні України : аналіт. доп. / [Я. А. Жаліло, Н. В. Бахур, А. А. Головка та ін.] ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2023. 78 с. URL : <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2023.09> (дата звернення 06.06.2025).
61. Ревіталізація міст – досвід Європейського Союзу для України : навч. посібник / [О. А. Сич, Н. С. Ситник, А. В. Стасишин, В. В. Круглякова]; за заг. ред. канд. екон. наук., доц. О. А. Сич. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 312 с.
62. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. *Офіційний сайт*. URL : <https://www.nssmc.gov.ua/> (дата звернення 06.06.2025).
63. Enlargement and Eastern Neighbourhood. URL : https://enlargement.ec.europa.eu/index_en?prefLang=uk&etrans=uk (дата звернення 07.06.2025).
64. Михайлів В. П. Інвестиційне законодавство: стан, проблеми, перспективи. Міністерство юстиції : веб-сайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_40069 (дата звернення: 07.06.2025)
65. Нечипорук О. Проблема залучення іноземних інвестицій в Україні під час війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-6> (дата звернення: 07.06.2025)
66. Чому варто інвестувати в Україну? URL: <https://trans.info/ua/investuvannya-v-ukrayinu-pid-chasviyny-327240> (дата звернення: 08.06.2025).
67. Інвестування в Україну під час війни. URL: <https://trans.info/ua/investuvannya-v-ukrayinu-pid-chasviyny-327240> (дата звернення: 08.06.2025).
68. Пархоменко В., Секі С., Пархоменко Г. Співпраця малих і середніх підприємств з транснаціональними корпораціями (ТНК) у сучасних умовах соціально-економічного розвитку. *Інноваційна економіка*. 2021. № 2. URL: <http://doi.org/10.35668/2520-6524-2021-2-06> (дата звернення: 08.06.2025).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця 1

Роль транснаціоналізації в розвитку сучасної національної економічної системи України

Позитивні риси	Негативні риси
Міжнародна спеціалізація на базі взаємопроникнення капіталу	Посилення конкуренції на внутрішньому ринку, занепад вітчизняного виробника
Формування міжнародних галузевих та господарських територіальних одиниць (кластерів)	Поступова руйнація національного економічного державного суверенітету – поява наднаціональних економічних утворень – ТНК
Вирівнювання національних відтворювальних виробничих структур	Різка зростання транскордонного злиття і поглинання вітчизняних компаній
Свобода пересування факторів виробництва, товарів	Розташування на території держави трудомістких, енергомістких та матеріаломістких, екологічно небезпечних виробництв
Доступ до більш якісних і дешевих ресурсів	Відтік капіталу, перерахунок прибутку в промислово-розвинуті країни
Розвиток науково-технічної сфери	Уникнення оподаткування прибутку
Розширення інноваційної діяльності	Розподіл фінансових ресурсів країни між крупними ТНК з обмеженим фінансуванням середнього бізнесу
Якісний розвиток виробництва країни	Занепад галузей економіки, які не є привабливими для ТНК
Посилення ролі держави (країни-базування ТНК) в міжнародному просторі	Вплив ТНК на економічну владу країни